VAIŽGANTO

TIESIANT KELIĄ LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBEI 1916 — 17 m.

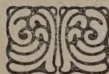
Printed in
Lithuania

VILNIUS - - - - „ŽAIBO“ SPAUSTUVĖ - - - - 1919.

VAIŽGANTO

Tiesiant kelią Lietuvos Nepriklausomybei

1916 — 17 m.

VILNIUS ◎ ◎ ◎ ◎ ◎ ◎ ◎ „ŽAIBO“ SPAUSTUVĖ ◎ ◎ ◎ ◎ ◎ ◎ ◎ ◎ 1919

TURINYS.

Lietuvos Karalija.

(Paskaita).

Lietuva, Tėvyne mūsų,
tu — didvyrių žemė!
Nei skaityt, nei rašyt —
veda mane karaliautų...

I.

Leistina žmogui pirma gerai apsirūpinti, nes tai natūralus dalykas: prima caritas ab ego. Tik anaiptol negirtina, jei žmogus per visą savo amžių tiek ir tesisieloja, kaip čia geriau ir dar geriau apsirūpinus, nes jis — visuomeninis asmuo, animal sociale, ir jam privalu rūpintis netik savimi, dalimi, dar ir visuomene, visuma. Ta privalybė, ta pareiga įkvėpta žmogui lyg kokia antroji sąžinė: ją pildant, ramu ir džiaugsminga; ją smelkiant, abuoja ir pikta. Vienas grynas egoizmas žmogaus napatenkina, juo nepasigirsi; visuomenei gi klojamos darbų ir talentų brangenybės — pačios žmogų iškelia, pagarbina ir patenkina.

Visuomenė, Tėvynė, kurios tu esi dalis, taippat yra dalis dar didesnės visuomenės, žmonijos. Tad doras, susipratęs žmogus, betarnaudamas, gerai bedarydamas Tėvynei, tarnauja, gerai daro visai žmonijai, o per žmoniją siekia paties Dievo, nuo Sienkievičiaus betariant. Veltui sakytųsi žmogus galįs ir privaląs daugiau šeltis visa Žmonija, nei savo tėvyne. Veltui; pirmo žingsnio nežengęs, antro nepažengsi; per galvas artimųjų nepasieksi tolimųjų. Ir tie, kurie perplačiai užsimoja, dažniausiai persiaurai nukerta; dėdamiesi visų plačiausios žmonijos idealais, faktingai tepatarnauja visų siauriausiai artimosios visuomenės daliai. Ir randasi tolimesni nuo visos žmonijos.

Menu niekas ir mūsų, Lietuvių, nekaltins, jei mes, palikdami ištikimi Rusijos Imperijai, kaip ir buvome jai ištikimi per visą laiką nuo pat 1795 metų, kantriai nešdami bendras valstybės, karo ir kitų vargų sunkenybes, (Tai buvo rašyta dar rudenį 1916 m. Autorius.), ypačiu būdu rūpinamės ir rūpinsimės ta dalim Imperijos, kuri mums artimesnė, kur esame gimę augę, su kuria kūnais ir tradicijomis susirišę, — Lietuva.

Į tai mus raginte ragina dabartinis išimtinai nelaimingas

jos padėjimas, jau treti, štai, metai po ją siaučiant žiauriam karui. Yra Lietuvoje vietų, kur po kelis syk nutrypė milioninės armijos su savo pėstininkais, raitarijomis, artilerijomis ir šimtais tūkstančių visokiausių vežimų. Kiek ten beliko javų, pastogių; kiek, trečiai žiemai ateinant, bebus soties ir šilimos? Kiek ten vyrų, stiprų darbininkų beliko, kurie likusias moteris ir mažvaikius visu kuo aprūpintų? Girdime, viso to labai maža belikę. Bijome, kad visa tai gryna teisybė.

Bijome priešininko žalingojo, skaudžiančio; bijome ir su šiokiomis ar tokiomis dovanomis ateinančio: timeo danaos et dona ferrentes. Nujau, bene tik pasityčiojimas bus iš mūsų ir tie žadiniai, apie kurius tiek daug dabar rašo užsienių laikraščiai, kurie atkartojama ir pačių rusų laikraščių. Pasityčiojimas, apgavimas, o ne teikiamasis atlyginimas už visa iškentėta. Imperatorius Vilius, Vilniuje būdamas, pažadėjęs Lietuvai ko plačiausią autonomiją, valdymosi, o Vokiečių Jungtinių Valstybių Taryba, Bundesrat, Parlamentas ar šiaip jau valdžia, tai neaišku, esanti rimtai pasiryžusi padaryti Lietuvą net nepriklausoma karalija.

Šitokios žinios visus lygiai nustebino, kaip pačius Lietuvius, taip ir jų gretimuosius kaimynus. Nustebino ne autonomija: visi visų valstybių kraštai anksčiau ar vėliau ims patys valdytis, autonomingai; tik — karalija. Vylingas tai dalykas, tik drauge sunkus ir baisus. Tad ko ne visi, lyg susitarę, ėmė prirodinėti tai neesąs galimas dalykas, arba, lyg kokios sunkenybės prislėgti, tyli, loc būtų liežuvis jiems prie gomurio prisvilęs.

Kodel? Gi vis tas pats: timeo danaos. Tokių dalykų, kaip žmonių visiška laisvė, kaip jų pačių valdymasis, kaip šalies nepriklausimas kaimynams, niekas dykai neduoda. Taigi lygiai Lenkai, jau gavę neva nepriklausomą kitiems karaliją, lygiai Lietuviai neva gausiantys nepriklausomą karaliją, vienodai yra ne tiek pradžiugę, kiek nusigandę ir prislėgti nežinojimu. Na, jei už tą „dovaną“ bus pareikalauta tokių aukų, kad paskui vargu bau bebus kam tą dovana džiaugtis ir atkištasis pyragas teks patiems duotojams? Jei siekiant pasiūlytosios titės, nudegs nagai?

Todel tylus Lietuvių nerimas yra pateisintas. Nebūtų pateisintas tik pamojimas ranka: labai tai man! Tesižinai! Moja chata s kraju — ja ničoho neznaju! Nes gi visa tai gali būti rašoma ant mūsų, ne ant kieno kito kailio. Interesuotis pažadėjimu Lietuvai karalijos vardo reikia; reikia jis svarstyti ir mėginti, kiek galima, atspėti būsimieji atsitikimai.

Ir kurie netyli, tai svarsto negatyviai. Vieni griežtai gina, nebuvę ir nebūsią tokių atsitikimų, kad kas kraštui ir jo žmonėms „duotų“ laisvę, nepriklausomybę: jos teesą „pasiimama“ per karą ar visuomeninę revoliuciją. Kiti gina, tauta, neturėjusi praeityje viešpatavimo tradicijų, negalinti ir ateityje viešpatauti.

Dar kiti gina, šiais laikais šalia pernelig įsigalėjusių ir išsiplėtusių Valstybių jokiomis sąlygomis nebegalį bebūti neitralės valstybėlės: visų jų likimas tik dar padidinti didžiųjų valstybių galybė. Kaip šalia išsiplėtojusių fabrikų nebėra vietos atskiriems amatninkams, nelyginant, „kustariams". O jei ir būtų tai galima, tai reiktų turėti labai daug šansų.

Man rūpi kalbamasai faktas pasvarstyti pozityviai, nes abejoju, ar tik ne per toli nužengiama negacijoje.

II.

Šis Vokiečių siūlymas Lietuviams napriklausomos karalijos, jei tai teisybė, būtų trečias Lietuvos istorijoje. Siūlymas ar išsiderėjimas, o ne laimėjimas karu ar revoliucija.

1253 metais Didisai Lietuvos Kunigaikštis Mindaugas gauna iš Rymo Papos rankų Karaliaus Vainiką. Mindaugui rūpėjo netiktai sustiprinti savo valdomasai kraštas, dar ir jo rimtumas paaukštinti kaimynų valdovų akyse. Gretimuosius savo kaimynus Rygos Kardininkus Mindaugas nulenkė, atiduodamas jiems dvi savo žemes: Talsen ir Seloniją, atseit, Latgalius, Žemgalius ir, maždaug, pusę dabartinio Zarasų pavieto, kur Dustos, Ušpaliai, Sartų ežeras ir k. Tos žemės, ilgai nepabuvusios priešininkų rankose, sugrįžo atgal į Lietuvių, o Mindaugas gera valia išsižadėjo karaliaus vardo ir vainiko, matydamas, kad tai perbrangiai jam atseina, neduoda laukiamos naudos ir yra gautas per blogas Vokiečių rankas. Vadinas, daugiau iš „karaliavimo" rasta žalos, neg naudos; tad bevelyta, kaip ir pirma, kunigaikščiauti, nei sveikas, nei dėkui niekam nesakant.

1432 metais, tai yra 180 metų praleidus, „Rymo Imperatorius", atseit, Austrijos, Zigmantas, kaip vyriausis Eiropos valdovas, siunčia Didžiajam Lietuvos Kunigaikščiui Vytautui Karaliaus Vainiką. Vytauto valdomą Lietuvą karalija pripažinę veik visos Eiropos valdovai, anksčiau suvažiavę Lucke. Ir vėl ne karo, tik diplomatijos keliu buvo Vytautas Didisai išsirūpinęs savo kraštui karalijos vardą, idant Lietuva pasidarytų vardu lygi Lenkijai ir su ją nebesulipdoma, kaip tai buvo Lenkai užsimetę padaryti. Nesuleisti Lietuvos se Lenkija rūpėjo lygiai Vytautui, lygiai Eiropos kaimynams; ypač gi artimiesiams, Vokiečiams, savo Kryžiuočiais ir Kardininkais jau apsiautusiems Lietuvą iš dviejų pusių, vis delto negalintiems jos visos praryti.

Politikos, diplomatijos dora buvo ir tebėra ta pati. Pirmasai jos dėsnis šis: viskas man! Antras: jei ne man, tai ir ir ne tau... Man, Vokiečiui, Prūsai, man Latviai, Lyvai, Estai, Latgaliai, Žemgaliai. Tik nebe man, nes nebeįkandu, „Aukstoten" ir „Samoyten", turinčios atsargoje didžiausį Gudų plotą, ligi pat

Juodųjų jūrių. Tai tebūnie sau — karalija, imperija, ar kaip kitaip pavadinta, bet tik nepatekusi į Lenkų rankas. Dvi žemės skyrium ne tiek pavojingos trečiajai, kaip susidėjusios draugėn. Nei pačiai Eiropai nebuvo ir nėra geistina, kad bet kuri valstybė tiek įsigalėtų, tiek išsiplėstų, kad įgijus perdidelių apetitų, pasidarytų kitiems sunki. Lenkija, per Lietuvą pasieksianti dviejų jūrių: Juodųjų ir Baltijos, buvo baisi visiems, ypač gi Vokiečiams, savinantiems visą pabaltiją nuo Karaliaučiaus ligi pat Suomių jūros.

Skutant vienus ir kitus skyrium, atiminėjant žemes iš Lenkų ir iš Lietuvių nuo pat 1224 m., negi sunku buvo Vokiečiams atsigodoti, kad tuodu varginamu, negalėdamu skyrium atsiginti, sutars, pagaliau, bendrai gintis. Tai galėjo tik nujėgti Kardininkai; o jau aiškiau pamatė Kryžiuočiai ir savo kailiu patyrė, abiem žemėm išsirinkus bendrą dinastiją, bendrą viešpataujantį. Supuolant interesams Lietuvos valdovo ir kaimynų, kam gi bereikėjo barškinti ginklais del gavimo titulo, kurs nei šešėlio nebepalieka bendrumo su kitu? Užteks, kad Vytautas, veik visus kaimynus valdovus susikvietęs į Lucką, pasirodė jiems, koks jis galingas ir turtingas. Liejos tūkstančių gyvulių kraujas, piaunamų nematytai puotai; liejos iš šimtų statinių vynas ir midus. Visa to būtų buvę geras ežeriukas. Ir vis delto, ne gi tuo Vytautas nulenkė sau Eiropos valdovus. Negi už valgymus ir gėrimus jie apšaukė Lietuvą — Karalija, o Vytautą — Karalium, kaip už kibirą degtinės dabar iškeliama valsčiaus viršilos. Ne savo vardu, ne savo populerumu, ne pabaidęs savo galybe, tik pasinaudojęs tam tikru istorijos momentu, buvo savo reformai begaunąs Eiropos sankciją.

Ne bebalsė anais laikais liaudis, ne apskritai piliečiai, kurių norai sužinota plebiscito keliu, darė tą politiką; tik viena krašto valdžia: Kunigaikštis ir Kunigaikščio Taryba (Rada), laikydami savo rankose krašto likimą ir valdžios pilnybę. Lygiai tuo pačiu keliu einama ir dabar. Laikinasis Lietuvos valdovas Imperatorius Vilius su savo valdžia Makedonijos Aleksandro kalavija perkerta sunkiai beatmezgamą mazgą — Lenkų ir Lietuvių tarptautinį klausimą. Visai nelaukiama, kad „pati liaudis savo rankomis savo laisvę pasiimtų“, nei jai „dovanomis“ ta laisvė duodama, — tai tik suvartojamas politikos momentas ir taikinama viršiau minėtieji politikinės doros dėsniai: jei ne man, tai ir ne tau: tebūnie patys sau.

Šis trečiasis Vokiečių pasiūlymas Lietuvai karalijos parodo tik jų politinį akylumą ir stengimąsi pamatyti toliau, kaip galas savo nosies. Lengva atspėti, kaip Vokiečiai galvoja, ruošdamies, pabaigus karą, į visos Eiropos kongresą; lyg į antrąjį Lucką. Jie toli žiūri. Jei Vokiečių bus viršus kare ir jie iki galui išlaikys savo rankose dabar užimtąsias žemes, o Eiropa labai prie-

šinsis, kad pernelig neįsigalėtų, pabaigtinai prisijungdami užkariautąsias žemes, — jie atsakys: mes ir neprisijungiame! Mes tebuvome idėjiniai, garbingi tautų išvaduotojai iš nelaisvės: mes padarėme jąs niekam nepriklausomas. Jei Vokiečiai karą pralaimėtų ir gautų išeiti iš dabar apsėstų žemių, tai paliktų jąs pirmykščiams jų valdytojams apsagstytas pasiūlytos nepriklausomybės spaigliais.

Šiokiais ar tokiais motyvais elgdamies, Vokiečiai jau padarė Rusų Lenkiją nepriklausomą, konstitutinę karaliją su atskiru savo monarku ir dinastija. Dabar esanti susirūpinusi tą pat padaryti Lietuvoje ir Kurše. (Čia gercogiją). Vadinas, norima nuo Rusų užsitverti nepriklausomomis ir ilgai nesikišiančiomis į kumsčių teises valstybėmis, nes ilgai jos negalės tiek sustiprėti, kad jau galėtų ir išdrįstų pasivaržyti su didžiausiais savo kaimynais. Valstybių neitralumas visgi nemaža sveria, nors Bismarkas ir sakė, tiek tesversiąs, kiek... ginklu išteksiąs apsiginti. Vokiečiai, sumindžioję Liuksemburgą ir Belgiją, yra patyrę, kaip už tai pykstama ir keršijama.

Ar Vokiečiams tikrai rūpi mažųjų nebe „kardiškųjų“ tautų laisvė ir gerovė, naivu būtų net klausti. Nerūpi ir nėkados jiems tai nerūpėjo. Matome jų tarpe liūdną likimą išmirsiančių—ištirpsiančių vokiečių jūroje Serbų-Lužyčių, Prūsų-Lietuvių mažučių tautų; taip pat gana stiprų ir daugingų Poznaniečių Lenkų. Apie Vokiečių kovą Austrijoje su Čechais-Moravais-Slovakais, Serbais-Chorvatais-Slovencais ir kitais slovėnais ką ir besakyti!

Šios tautos ir jų žemės Vokiečiams terūpi, kaipo turtas materialis, anaiptol, ne moralis ir idėjinis, idant kiekviena, būdama laisvėje, laisvai atiduotų žmonijai savo dalį originalaus savo genijo uždarbį. Negalėdami visa tai iš karto paglemžti ir praryti, padabina jąs idealizmu ir kol kas laiko, vis viena ruošdamies praryti, kaip aigiptiečiai penėjo ir nuauksintais ragais laikė atnašaujamą dievaičiams jautį Apį.

Didis politikos veikėjas vokietis Bismarkas, kurs nei žodžiuose, nei darbuose niekuo nesivaržė, atvirai išreiškia tą Vokiečių ketinimą. Jis vieną kartą yra pasakęs: tegu sau Austrija imasi Bosniją ir Gercogoviną netik į savo protektoratą, net į pilną nuosavybę ir ganosi ten savo karves, kurias pasipiausime-mes, Germanai... Dabar daugiau galima būtų pasakyti apie naujai steigiamąsias karalijas. Tegu sau jos esti, nes jų lankose vis tiek mes, Germanai, ganysimės savo karves: ant jų sostų sėdės mūsų karaliūnai, jų žemes išnaudos mūsų agrarijai, pramonininkai, jų rinkose viešpataus mūsų plutokratai. Tai kuo gi šios naujos karalijos skirsis nuo senųjų Bundesstaatų: Saksonijos, Würtembergijos ir daugybės kitų, neva savistovių su savais landra-

tais, monarchais ir jų dinastijomis, ištikrųjų gi — Prūsų karalijos vergių?

Sakoma, šiuo karu vokiečiai pamynę po kojų visas tarptautines teises. Jei Eiropos nuomonė jiems dar rūpi, tai gudrioji Vokiečių diplomatija, darydama naujas karalijas, gauna tik progos išsisukti. Padarys didel.ausius plotus neva nepriklausomus ir pareikalaus iš jų bent pusantro miliono šviežių kareivių, kurių tiek daug jiems dar reikia, ir vis delto šauks, buk tai ta pati politikos pusiausvyra, kuria per visą XIX amžių vien tik sielotasi.

Jei politikos svarstyklių viena dėžė per daug nusvyra, tai atimama dalis jos svarumo ir perdedama į antrą dėžę arba niekur nebededama, paliekama šaly.

Lenkijos dėliota gabalais tai vieniems, tai kitiems, tai tretiems; pasirodžius, buk tai kam būsią perdaug, atmetama tai šalin: kad ne man, tai ir ne tau, ir ne jam: būkite, Lenkai, patys sau. Amžinoji teisybė: dviem, trims susiriejus, trečiasis, ketvirtasis laimėja. Eiropa siunta, nutukusi, o Lenkija gauna bent dalį laisvos savo žemės. Nei jie tam tikslui legionų statė, kaip buvo padarę, išsiderėdami iš Napoleono Varšuvos Kunigaikštystę; nei jie revoliucijų bekėlė, kaip buvo padarę 1831 ir 1863 m.; nei sudarę konfederacijų, kaip Bare, taip ir toliau. Nei Lenkų liaudis, nei išviso jų piliečių nėkokiu būdu, nors gi per užsienių vadinamus nepriklausomus komitetus Vokiečiai neskaitė reikalinga pasiklausti. Maža to, Vokiečių valdžia, gaudydama išnaudoti momentą, nei savo parlamento nepasiklausė, darydama tokį svarbų žingsnį. Vokiečių „valdžiai“ rodėsi tai būsią naudinga, ji ir paskelbė Lenkų Karaliją. Bus tai pat valdžiai, ne mums, naudinga, taip pat, nieko nesiklausus, nei mūsųjų, nei savųjų, paskelbs Lietuvos Karaliją ir Kuršo Gercogiją.

Tai nebe naujiena. Pačioje pradžioje karo ir net prieš karą, sako, Vokiečiai labai paslaptingai mirkščioję į ukrainus—mažarusius, žadėdami jiems, jei pasisektų užimti šalis ligi Dniepro, padaryti nepriklausomą visą dešiniojo kranto (pravobereżnąją) Ukrainą su 20 milionų žmonių; o jei kaip, tai ir su 33 milionais ir teritorija ligi pat Kaspijos ir pauralio. Vadinas, bet kuriai diplomatijai vien terūpi, už ko čia nagai užkabinus, kaip čia radus bet kokių pretensijų. Tuoj imasi tai neva patenkinti, tačiau nėmaž nesirupina, kad pretensijos būtų pilnai patenkintos: siaurina ar plečia jąs savo nuožiūra. Lenkiją susiaurina ligi Rusų užimtosios dalies, nors Lenkai daugiau ne šimtą metų kruvinomis ašaromis verkė del tėvynės suskaldymo į tris dalis. O Lietuva išplečiama net ligi Pripietės; atseit, pridedama jai ko ne visa istorijos teritorija, visa Gudija (Baltgudija). Telegrama kažinkurio lietuvių nepriklausomo komiteto, šaukiančio: „Nesutinkame, kad nors pėda buvusios Lietuvos Kunigaikštijos būtų nuo

jos atskirta, tad reikalaujame ir visos Lomžos gubernijos," man atrodo neaiškaus šaltinio: 1, perlabai leidžiama vanduo ant vokiečių valdžios rato, kuriai rūpi ko mažiausiai teduoti Lenkijai ploto; 2, persilpnas ryšys tarp lietuvių su gudais ir lomžiškių mozūrų, kad turėtume teisės pretenduoti į juos, kaipo savo valdonus.

Čia pasistengiau, tvarkos nedaug težiūrėdamas, išdėstyti faktą ir galimumą, apskaitymus ir pasielgimus, duodant kuriam kraštui titulą gera valia, be revoliucijų, be „išplėšimų," kaip išplėšiamas gėriukas iš vilko nasrų, kam gi, jei ne sau patiems praryti. Prašmatnieji Lenkų politikai, nors ir steigė del visako, „Sakalų," „Šaulių" ir šiap „gimnastikos" draugijas, tačiau gavę per nepavykusias revoliucijas bent kelias pamokas, visą savo viltį bebuvo dėję į tai, kad galų gale Eiropoje ištiks tokia konjunktūra, kad Lenkiją ims ir išstums nuo savęs šalin. Tai pats esu girdėjęs iš Romano Dmovskio dar prieš 23 metus. Jo esama toli regiančio diplomato: spėjimai, nors dalimi, ima pildytis. Per kovą beliks apskritinti, kas jau gera valia padaryta.

III.

Matėme, kaip gyvenimo faktai prieštarauja teoretiniams spėjimams, kaip sunku dabar būti ko nors pranašu. Laikų aplinkybės tiek daug atsimainiusios, jog jokie senieji dėsniai nebetinka arba jie antraip atvirsta. Lenkai, kaip kokią šventenybę, idealizavo savo praeitį, „karališkumą", duodantį teisės ir ateityje laukti karalių. Jei praeitį imsime, ne kaip realybę, tik idealą; ne kaip buvo, tik kaip turėjo būti, — tai ta praeitis, tikrai, daug ko pamokys ir daugelyje dalykų sustiprins. Tik tai reikia visados paaiškinti. Nepaaiškinus gi, gali iškilti nemaža konfliktų, sakysime, su savo pačių liaudimi.

Visų tautų liaudis neturi gyvų, malonių praeities tradicijų, atminimų, ir karštų troškimų, kad ta praeitis sugrįžtų, nes niekas nelaiduoja, ne garantuoja, kad ta praeitis, virtusi dabartimi, bus geresnė, duos daugiau laimės, neg dabar kad gaunama iš svetimųjų rankų. Liaudis — naujas elementas, atsiradęs naujųjų laikų politikoje, ir ją vertinti prisieina visai naujomis normomis. Valstybinių instinktų ji niekur neturi; neturi jų nei liaudies žiedai, jos inteligentija, dabar taip smarkiai ir drąsiai tiesianti rankas į valdžią ir viršininkavimą. Troškimą laisvės, nepriklausomybės liaudyje ir jos žieduose kursto visai ne praeitis, tik dabartis ir net ateitis, — visai kitoki idealai sukelia politinės laisvės norus, kurie, kaip anasai gilus tikėjimas, kalnus pakiloja.

Liaudis tik dabar pradeda puoselėti ir brendinti valstybinius instinktus ar idealus, o paveldėti to instinkto nepaveldėjo. Iš

kur gi paveldės, kad ji nebuvo prileidžiama prie tėvynės valdymo? Tai buvo pareiga ir privilegija vienų bajorų luomo. Net ir turtuoliams miestelėnams tebuvo palikta amatai ir pirklyba. Liaudis politikos tradicijų neturi niekur ir jomis remtis dažnai yra labai neatsargu, nes, kaip sakėme, galima susilaukti visai priešingų rezultatų.

Iš kelionės į Ameriką aš iki šiol negaliu užmiršti vieno epizodo. Vienas vaišingas šeimininkas, rodęs rodęs visa ką įdomaus didžiuliame jų mieste, sumanė pamylėti mane reginiu muziejuje panoptikume. Aš jo nebemėgau, vieną tik matęs. Abuoja man netik reginiai biaurių ligų, visokių žaizdų ir vočių, dar ir visos, šiaip jau gražios vaškinės figūros ir jų scėnos. To ir nesiūlė.

Paviliojo žadiniu parodyti „Baisenybių Rūsį", o palenkė eiti pašaipos priedu: „Jei esi — vyras ir turi stiprus nervus". Ne „vyru" pasirodyti buvo man nepadoru, ir aš, nebesvyruodamas, apsiėmiau nusileisti į tą „Rūsį"

Ekscentrikai amerikiečiai mėgsta stiprą nervų supurtinimą. Tai matos visur, ypač gi žaidimuose. Nuleido mus į urvą po žemėmis į suterenas — ilgą ilgą karidorių, kur per abi pusi buvo kamerų, vis kitaip dekoruotų ir apšviestų.

Čia scėna, kaip policistas per stogą su revolveriu rankoje įsilaužia į urvelį, kur paslapčiomis užgintu opiumu nuodijasi degeneratai išsigimėliai. Ten žudo nusidėjėlius visokiais būdais, kokie tik žmonių buvo prasimanoma nuo pat seniausių gadynių iki elektros srovės nuo 2000 voltų ir t. t.

Tik viskas niekai, sulyginus su viduramžių magistratūros teismu. Tamsoje, pasienyje dūli juodi maišai; tik akys iš jų spykso. Tai teisėjai. Jais tegalima vaikai baidyti. Prieš juos... na, kaip tam tikroje literatūroje aprašoma. Ir tai nyksta už žmogaus, pačiame viduryje pakarto už rankų riešų. Prie kojų riešų jam pririšta pasvaras nuo dešimties pūdų, svarstyklių meška (rus.: gyria). Kruvinas, pamėlynavęs kūnas nukritusia žemyn galva iš ištemptų aukštyn pečių. Gyvas, tik nežinai; ar apalpęs, ar užsispyręs viską iškęsti, nesudejavus ir nepasidavus.

Per visą savo amžių aš nebuvau prityręs tokio blogumo širdyje: mano nežinota savo nervų ištesėjimo. Kaip pasidarė aitru, tai per kiek dienų nebegalėjau nei pavalgyti, nei pamiegoti, nei kuo bepasidžiaugti.

Kai aš žiūriu į praeitį liaudies akim, ji man rodos... toks pat amerikiečių „Baisenybių Rūsys". Ne tik Lietuvos liaudies akim. Jei patys Lenkai kokiuo stebuklu padarytų savo liaudį politiškai susipratusią ir paklaustų ją, ar benori ji tokios laisvės, nepriklausomybės svetimiems, kaip neša mums praeities tradici-

jos, dievaž, nė vienas valstietis nesutiktų. Tik pablūdusias akis išverstų.

— Praeities? Kada viešpatavo bajorų privilegijos? Kada dvarininkai džiaugės, kaip rojuje, o sodiečiai kankinosi, kaip pragare? Kada viešpatavo lažai — baudžiavos — dvarystės? Kada liaudis buvo galvijai, kurius laisvieji galėjo suėsti, parduoti, mainyti ar prakortoti? Kuriai nei vėlės nepripažinta, jei drįsta savintis jos doros brangenybės? Nesakyk man, kad spaudė ne karaliai ir kunigaikščiai, tik vietos turtuoliai žemininkai! Juk karaliai ar kunigaikščiai raštais duodavo kai kam teisių sauvaliuoti; tokių pat privilegijuotųjų seimas tai patvirtindavo, o seimo tribunalas, kur ir sąžinė veikė, buvo beviekis, ir norėdamas, negalėjo sutramdyti sauvaliaujančių. Ir juokai vieni buvo, viena ranka tramdyti tai, ką antra ranka paleidžia!... Ne, tokios praeities beteisė liaudis nenori, kad sugrįžtų; net ir su karaliais drauge.

Ne, vyručiai! Ir Lenkų liaudžiai tik akis dumia „karaliais“: ir Lenkų liaudis negali remtis praeitimi. Jei visos tos tradicijos: karaliai ir k., tebeturėtų realę prasmę, tai jos reiktų atiduoti į retenybių muziejų ir kaip tik į aną aprašytąjį „Baisenybių Rūsį“, kur beleidžiama vyresnieji ir tvirtanerviai, o nervingieji stumama nuo jo šalin, kad jiems nepasidarytų bloga ir jie nesudaužytų pačių „figūrų“.

Taigi naujajam politikos elementui. demosui, kurs ima ir pabaigs imti visų kraštų valdymo vadžias, praeitis, kaipo faktas, kaipo realybė, teturi negatyvią prasmę; nei girtis, tai turėjus, (Lenkams), nei nuliūsti ar priekaištų, pasityčiojimų klausyti, to neturėjus (Lietuviams), nėra ko.

Šiokia ar tokia praeitis, vis delto ji buvo ir jos iš „leistrų“ neišmesi, nors gi delto, kad ji sutaisė šiokią ar tokią dabartį. Visos tautos, kalbėdamos apie dabarties situaciją ir politiką, vis delto mėgina remtis praeities teisėmis. Tik gudriai užmiršta ir tuo atveju užtrina kitų atmintyje visus jos nemalonumus, luomų skirtumus, vergijas ir trejas devynerias kitokių. Ir patraukia mus ne tuo, kas buvo, ne realybe. Jei minima „karalius“ ar „kunigaikštis“, tai kad, pats laisvas, reiškia visos tautos laisvę; tai kad, pats galingas, reiškia tesėjimą visiems lygiai būti tėvu ir apginėju.

Jeigu — tėvas, tai artimas dvasios giminė, saviškis, o ne atėjęs iš už jūrių — marių, aukštų kalnų, besinešdamas svetimo kvapo, svetimos kalbos, svetimų įpročių. Lenkams Piastai, Jogailaičiai — taip. O Vazos, Sasai, už kelių dienų atgal pabėgęs prancūzas (ir gerai padaręs) — ne.

Jeigu laisvė, tai visiems lygiai, kaip lygiai laisva yra pati savyje kiekvieno žmogaus siela ir vėlė.

Jei nepriklausomybė, tai kad aš pats turėčiau valios savimi ir savo dalykais tvarkytis, nes tik taip, menu, bus dabartyje

geriau; jeigu ir kitas tai tvarkys, tai kad bent aš galėčiau jį sekti, idant neišnaudotų. Ar man ne vis tasia, kas mano kraują gers, kas mane išnaudos, svetimas ar saviškis? Net paprastoje mūsų būtyje lengviau yra kęsti, kai svetimas skriaudžia; jam daugiau dovanojama, neg kai saviškis skriaudžia: jam griežtai nė mažmožio nedovanojama.

Praeitis, vyručiai, tėra graži, kai idealizuojama, kai ji mums rodos vien ,,didvyrių žemė", nelyginant, žemės rojus, kur labai buvo gera. Visų psichikos reikalas — turėti tai, į ką dairomasi iš dabarties blogybių, kur mintis nuraminama, ko pasilgstama, belaukiant, kada gi, kada ateis Atvaduotojas ir vėl įleis mus į gerybes.

Taip imti savo praeitį, o, galime ir mes, Lietuviai! Lietuva turėjo savo garsų vardą, ji daug reiškė Eiropai, su ją skaitytasi, ją interesuotasi, kaipo galybe, reikalinga, kad niekas kits kito nepersvertų. Bent kad Lenkus eiropiečių tarpe atsvertų. Ir mename Lietuvą ,,Didvyrių Žeme" netik delto, kad paslenkė ir sugebėjo jos sienas nuo svetimųjų įsilaužimo ginti; tik kad drįso ir savo vidų nuo svetimųjų, Lenkų įtakos ginti.

Šitos bent tradicijos — varžytinių su Lenkais, kurios raudonu siūlu eina per visą mūsų istoriją, niekas mums neužgins. Ir dabartiniai mūsų aržūs susigynimai su Lenkais ne naujosios gadynės „litvomanų" pramanyti, tik iš senovės per bočių kraują paveldėti. ,,Litvomanai" buvo Vytautai, Radvilai, Katkevičiai ir visi didikai, kuriems visa ko gali prikišti, tik ne to, kad nebudriai dabojo, idant Lietuva paliktų grynai autonominė, pati sau viešpatė.

Klystų tie Lenkai, kas manytų ir tvirtintų, buk Lietuviai neturį jokio valstybinio instinkto: turi didelį autonominį instinktą, kurs taip smarkiai apsireiškia tuotarpu tik smarkioje kovoje už kalbos teises; o jei toliau nesiekia, tai kaltos pašalinės forces majeurs ir laikina mūsų pačių tarpe anarchija. Lietuviai — visa tauta, ne viena — liaudis.

Šitą mūsų instinktą Vokiečiai žino, jį skaito tam tikra vertybe ir jį naudoja Lenkams atsverti. Taigi ir tai reiškia mums, kad Lietuva gali gauti jei ne karalijos, tai plačios autonomijos teises, nes to reikalauja laiko politika ir tam tikslui Lietuva ir dabartiniai Lietuviai turi vertės.

IV.

Pagaliau, kokių gi šansų menam esant reikalinga, kad šalia didelių valstybių atsirastų nauja ar atgimtų kokia senovinė valstybėlė?

Visos pašalinės sąlygos, kuriomis tauta gyvena, visos įtakos ant jos iš šalies surejestruoti negi galima: jos kitur kitokios ir nevienodai šian ar ten kraipo. Vis delto tautos likimas daugiausia pridera nuo jos pačios, o ne nuo pašalinių veiksnių; yra jos pačios rankose. Viskas pridera nuo to, kas ji pati, ta tauta, kokie jos privalumai ir ypatingumai. Anksčiau ar vėliau kiekviena tauta savaime užims jai pritinkamą vietą pasaulyje. Tai nėra ko nė rūpintis: iš šalies nepagreitinsi, ko neištesės tauta, ir neilgam tesustabdysi, į ką ji gaivališkai veržiasi.

Kad tauta taptų visai nepriklausoma, be ko kita, sako, reikią:

1, kad būtų susimetusi į vieną tautinę masę;

2, bent kad turėtų tautinę daugumą, tvirtą tautinį centrą;

3, kad tautiniai jausmai remtųsi kokiuo tvirtu pamatu;

4, kad turėtų aiškiai išreikštą tautinę savo kultūrą ir tikybinį kultą (?);

5, kad turėtų savos inteligentijos, kuri nesišalintų ir nesiskirtų nuo sodžiaus masių, demoso, pamatiniuose politikos ir ekonomijos siekimuose;

6, kad kiekviena tautos klasė, lygiai ir kiekvienas atskiras jų asmuo būtų pasiryžęs atsisakyti nuo savo klasinių ar asmeninių reikalų vardan bendrojo reikalo;

7, kad aiškiai suprastų savo ištesėjimus, pajėgas ir pragumus, kurius galės pavartoti;

8, taip pat pajėgas, pragumus ir vyriausius siekimus savo kaimynų;

9, kad sugebėtų realiai politiškai galvoti;

10, realiai veikti;

11, teisingai vertinti istorijos perspektyvą;

12, kad spiestųsi juoba į centrą, o ne kriktų nuo centro;

13, kad būtų persiėmusi valstybiniu instinktu ir turėtų tvirtą idėjinį centrą, aplink kurį ji galėtų spiestis ypatingomis valandomis;

15, kad turėtų sveiką vidaus struktūrą;

16, normalų klasių sąstatą ir —

17, savotiškus istorijos uždavinius, tam tikrą istorijos misiją, kurią vienodai suprastų visa tauta.

Reikalaujama daug. Taip daug, kad net rankos nulėpsta: manai ir kiti tau sako: kur čia Lietuviams, „nei skaityti, nei rašyti“ nemokant, atseit, kultūros pakankamai neturint, svajoti apie „karaliavimą“! Tačiau gerai įsigalvoję į kiekvieną punktą, pamatytume, jog Lietuviai tų šansų arba jau turi, arba gali turėti, šokus dirbti; arba jų visiškai nereikia šiais dvidešimtojo amžiaus laikais. Taigi ir čia netikių ir pesimistų negacija nevietoje.

Kas čia Lietuvių padaryta ir kas paliko padaryti, kad su-

silauktume tų šansų, bus dalykas kito politikos pašnekėsio, kad vienam nebūtų perdaug. Kviečiama ir kiti visų krypsnių ir srovių Lietuviai piliečiai pagvildenti šiuos labai įdomius ir šiais laikais būtinuosius klausimus. Tylėjimas, kaip ir miegas — mirties paveikslas...

Petrograde
1916 m. lapkr. m.

Kalbos Rusijos Lietuvių Seimui 1917 m.

Pirmoji, geg. 31 dieną, del Lietuvos Nepriklausomybės.

Piliečiai! Lietuviai!

Tik ką klausėme Lietuvos atstovo V. Dūmoje piliečio Januškevičiaus pranešimo Seimui apie Lietuvos ateitį, ir man pasirodė, nuo šios valandos mus tepradedant tikrąjį Seimo darbą, nors jau ketvirtą dieną vargstame besitardami. Mes dar nieko konkretaus nenusprendėm, ir man, spaudos komisijos nariui, ypač nemalonu šviesti akim laikraščių korespodentams, nieko neturint paduoti rusų visuomenės žiniai. Keturias dienas mes prasivaidijome del pašalinių ar tik formalių dalykų. Na, kasgi bus, kai prisieis spręsti konkretūs dalykai? Aš pirmas kalbu Lietuvos ateities klausimu, pirmu konkrečiu; ir kuo gi galiu pradėti savo kalbą, jei ne pašaukimu:

— Vyručiai, bent dabar nurimkime! Dabar įtempkime visas savo pajėgas, šviesaus proto ir ko geriausios valios pajėgas, ir ko šalčiausiai išdėstykime kits kitam visus mūsų arsenale esamuosius išrodymus už ar prieš nepriklausomybę, už ar prieš tiktai jos apsisprendimo teisę...

(Januškevičius iš vietos: Su Steigiamuoju Susirinkimu).

Su Steigiamuoju Susirinkimu. Juk tai pamatinis dalykas! Juk tai visų mūsų ilgų metų svajonė! Juk del to viena verta buvo, kad 336 teisiškai ir teisėtai parinkti tremtinių atstovai iš visų Rusijos kraštų čia susirinktų; su tuo vienu bagažu nebus gėdos ir namo grįžti. Taigi, Piliečiai, del Tėvynės meilės — ko mažiausia karščiavimos!

Didysis karas viską sujaukė į krūvą; net pačius idealus ir siekimus dažnai beverčius padarė. Priseina visos dabartinės vertenybės perkainoti. Taipgi ir mūsų pačių, kaip vidaus tvarka, taip ir santykiai su kaimynėmis tautomis ir valstybėmis. Rusijos revoliucinei demokratijai be reikalavimų iš šalies pripažinus visoms tautoms apsisprendimo teisę, jau atėjo metas pasisakyti,

kaip gi ir Rusijos Lietuviai tremtiniai apsisprendžia savo dabar visos Vokiečių pavergtos Tėvynės Lietuvos ateitį. Aš, lygiai kaip ir mano vienaminčiai Tautos Pažangos Partijos nariai, esame šventai įsitikinę, jog kaip tik dabar atėjo metas visiems ir visur pasisakyti, jog visų mūsų Rusijos Lietuvių valia ir noras, kad Lietuva būtų nepriklausoma, suverenė, o ne kitų vergė.

(Balsas iš vietos: Apsisprendimo teisė tur savyje ir nepriklausomybės galimumą. Tai aiškinsime!)

Ne, Vyrai! Tą Rusijos Lietuvių Seimo valią mes turime paskelbti ne migloto „apsisprendimo“ pavidalu, idant „Lietuvos Nepriklausomybė“ pavirstų mūsų politikos obalsiu. Obalsis turi būti aiškus; nėr vietos ir laiko dėti prię jo paaiškinimai. Kai aš matau nešiojamose vėliavose parašus: „Žemės ir Laisvės“, „Demokratinės Respublikos“ir tt., man ir be aiškinimų aišku, jog trokštama žemės ir laisvės, dėmokratinės respublikos, o ne ko kita.

(Januškevičius iš vietos: O monarchija ar priklausoma?)

Žinoma, nepriklausoma gali būti ir monarchija. Tik Lietuviuose nėra jokių monarchijos tradicijų. Tad ir Nepriklausoma Lietuva negali ko kita reikšti, kaip tik — demokratinę respubliką. Ir aš pasiryžęs esu kalbėti apie Nepriklausomą Lietuvą, kaip obalsį, kad visi tai išgirstų ir įsidėmėtų; visų pirma, mes patys, plačiosios mūsų minios, idant rengtųsi pačios išreikšti savo valią; daugiau mūsų netekusi Rusų demokratija, mus užgrobusi Vokia ir, pagaliau, Eiropa, idant tai turėtų omenyje, ruošdamosi į taikos konferenciją.

Obalsis susidaro iš to, kas jau yra. Kame gi Lietuviuose ieškoti jų ir jų Tėvynės nepriklausomybės? Liaudyje to nerasi; spaudoje, net Prūsų ir Amerikos laisvoje spaudoje, tėra viena kita žymė ir tos vėlesniųjų laikų.

Jei ir būtų, kas taip klausia, tai nebent toks, kurs nei Lietuvių nepažįsta, nei jų istorijos nežino. Patsai Lietuvis — tai gyva nepriklausomybė. Jo individualumas žinomas; senaisiais laikais jis apgynė Lietuvą nuo tų pat vokiečių - kryžiuočių, o viduriniais amžiais gynė ją nuo Lenkų užplūdimo. Istorija Lietuvių santykių su Lenkais toje pat bendroje respublikoje pilna ženklų ir epizodų, kaip narsiai, kaip atkakliai kovota, kad niekas neįsigalėtų Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje, kas tik iš šalies ateina; tad nei Lenkai didikai, nei Lenkai dvariškiai. Nei žemės pirktis, nei aukštų vietų, pasaulinių ar dvasinių, užimti nebuvo jiems leista, nes Lietuva ne nominaliai pati valdės ir, lyg cerberis, saugojo, kad kas jos teisių nepagautų. Mūsų diduomenė, kunigaikščiai, bajorai, kurie dabar baigia benkartėti, anuomet buvo visados pasirengę „pro langą iškimsti“ iš Lietuvos kiekvieną Lenką, mėginantį

Lietuvoje įsivyruoti. (Jonušas Radvila). Pavergė mus Rusai. Dukart Lenkai sukilo prieš juos ir mus sukėlė, nes visųpirma mums jie pasakė: „Už mūsų ir jūsų laisvę“, kol to pat neėmė ir Rusams sakyti. Revoliucijos nepavyko, sukeldamos baisiausias reakcijas, Rusų valdžia sugniaužė mus ir mūsų Tėvynę į saują; iš žemėlapių išbraukė „Lietuvos“ vardą, jos vietoje atsirado „vasaros vakarų kraštas“ (siev. zap.), „iš pat amžių (iskoni) Rusų kraštas“. O kad neprotestuotume, apstatė mus tieka žandarų, kad nebedrįso apie Lietuvos politiką nė vyras su savo žmona nakties glūdumoje pasišnibždėti, nes ir „sienos ausis turėjo“. Veržimąsi į laisvę, į vadinamąjį „separatizmą“, Rusų vyriausybė matė netik laisvoje mintyje — net bet kokioje gyvoje kalboje, ir atsakinėjo nuožmiais persekiojimais ir visokiariopais spaudimais. Kur jau čia bekalbėsi apie nepriklausomybę, kad nė atsidvėsti nebebuvo galima. Ir mūsų spauda tylėjo, nedrįso ant mūsų žmonių traukti nelaimių. Net įtikinėjo, kad nė būti nebuvo separatistinių tendencijų ir nebus jų, jei duos bent tautinių laisvių.

Nebeiskenčiant jungo, pradėta kova neva del tautinių laisvių, už kurių glūdėjo šviesuomenėje pereitųjų amžių nepriklausomybės instinktas. Jis nebuvo su šaknimis išrautas, tik kuriam laikui nustelbtas. Ir dabar imta prie to vėl eiti, nors nebe tiesiu keliu, kaip darė Jonušas Radvila. Tautininkai demokratai (aušrininkai), tautos demokratai (viltininkai) neva del tautinės kalbos kovojo su vyriausybe ir su Lenkais Rytuose. Nors jūs, kairieji, tą kovą vadinote kova del pilvo, varžytinėmis vienos tautos kunigų su kitos tautos kunigais — del vietų; tačiau tai nebuvo kova del materialių daly ų, tik del nustatymo aiškių etnografinių sienų, kurios tęviršt apjuos — Nepriklausomą Lietuvą. Ir visas paskutiniųjų laikų perspartus kultūros kėlimas savo kilmėje turėjo ne kokią laikinę vietos naudą, tik geismą Lietuvą padaryti vertą užimti Eiropoje nepriklausomą, kitiems lygią vietą.

Lenkų jungas toks buvo bergždžias, taip jokios kultūros nedarė; Rusų jungas toks buvo sunkus ir nežmoniškas, jog viena to būtų užtekę sukelti Lietuviuose ilgesį — Nepriklausomybės nei nuo vienų, nei nuo kitų, nei nuo Vokiečių, kaip paskui pasakysiu.

Tad nepriklausomybės instinkto buvo mumyse, tik nebuvo jo išreiškėjų, formuluotojų. Taip nebuvo, kad 1905 m. susirinkimas Panevėžio teatre, lietuvių spektakliui pasibaigus, politinei programai nustatyti išrinko mane, Barklainių dvarininką Zigmantą Švajnicką ir Surviliškio dvarininką Kudrevičių! Aš dariau pirmą bandymą suformuluoti Lietuvos tautų federaciją, Švainickas ją patvirtino . (K. jos nematė), o Jonas Vileišis, gavęs tai į rankas, išspausdino „Varpe“, nežinodamas, kieno tai bandymai. Prašome ne ploti katučių: aš kalbu ne del pasigyrimo, tik kad ma-

tytumėte, koks buvo dar tuomet neturtas Nepriklausomybės ideologų, kad juos vaduoti prisiėjo man, visųmažiausios Lietuvoje Vadakčiukų bažnytėlės kuratui, visai ne tam darbui pasiruošusiam. Ir nesijuokite — taip reikėjo.

Dabar Nepriklausomybės ideologų nebestingame. Lietuvos autonomijos projektuotojai turėjo jau ką parodyti, Amerikos išeiviai valstybėms memorialą teikė, — mūsų šviesuomenė būtinumu Lietuvos Nepriklausomybės jau susipratusi; tad švenčiausia jos pareiga visa dabar daryti, kad ir mūsų minios tai suprastų.

Demokratais dėdamies ir būdami, visokiais tikslais rengiamės eiti į liaudį visokiems dalykams jos valios pasiklaustų. Tik ji neprisirengus duoti išmintingą, tikrai savo, atsaką į tokius dalykus, kurių ji nebuvo ilgai gromulojusi. Duokime jai tą gramą, jei norime plebiscito keliu iškvosti, kas tikrai jos širdžių gelmėje glūdi: mėtykime visur miniose Lietuvos Nepriklausomybės obalsį!

To nepadarę, ir teisingiausiu, tiksliausiu plebiscito keliu gausime tokį pat atsaką, kaip gydytojas, ūmai sumanęs ankietos būdu sužinoti, ar pridera ar nepridera gryčioje kiaulės šerti. Esu tikras, jog higienos neišmaną Gudų kaimynai vienu balsu atsakytų: „pridera; nes kai pastalėje smirda, tai ant stalo kvepia“...

Ir „apsisprendimo teisėmis“ kreipdamies į juos, galime išgirsti: ar tai koks valgomas daiktas? Jiems tie dalykai neišpainiojami. O paklausę, į ką tu nori priklausyti, ar bevelytumei nė į ką nebepriklausyti, esu tikras, gautume gana veikiai statų atsaką: noriu pats savimi būti, savim gyvenimo vežimą vežti! Tai arčiausias kelias pakelti miniose politikos susipratimą — Nepriklausomybės apetitą; toje minioje, kuri turi tapti ir potencijoje yra XVII ir XVIII amžių politikos laisvių paveldėtoja, tik dabar be privilėgijų.

Gal baimė ima aiškiai pasisakyti, jog Rusijos Lietuviai lemia savo Tėvynei Lietuvai nepriklausomybę, idant nepakenktume Rusų demokratijai ir ne pelnytumės jos neapikantos ar net žiaurių keršymų? Nebe vieną sykį privačiai buvo išrodoma vien tik moralinė vertė pasiskelbimo, jog etnografinė Lietuva privalo tapti nepriklausoma valstybe. Mums karo pajėgų maža, kaip ir visiškai nėra; tai mes nė nemanome statyti fizinių pajėgų už Lietuvos nepriklausomybę. Faktai mums rodo, jog pasaulis nė neturi pakaktinų fizinių pajėgų atsiginti nuo savo priešininkų. Ir gi faktai rodo, jog moralioji galybė tvirtesnė už fizinę. Jūs, socialistai, pirmieji to liudytojai: jūs, tremiami ir žudomi, gyvi esate ir plėtojatės, o jus žudęs carizmas su visais savo kareivių ir policistų milionais jūsų vietoje — kalėjime. Kūnas supančioti, surakinti labai lengva; tik siela palieka laisva ir kazematuose.

Atmuš mus Rusai iš Vokiečių ir nesiklaus mūsų norų, kaip bevelytume gyventi, mes eisime prieš juos ne su bombomis, tik su laisva siela ir laisvu parlamento žodžiu. Ir tuo keliu anksčiau ar vėliau mes laimėsime. Tik tegu su mūsų valios reikalavimu laiku apsipranta ir nėkados jo neužmiršta. O neužmirš, jei tarp mūsų pačių nuolat skambės tasai Lietuvos Nepriklausomybės obalsis. Už ką gi tad Rusų demokratijai pykti ant mūsų už to obalsio vartojimą? Nėra už ką ir nepyks, jei tik atvirai ir tikra prasme bus jį išgirdusi.

Anaiptol, bus patenkinta, kad mes padedame jai išrišti vieną tautinių problemų. Ji dabar taip pat svyruoja del Lietuvos ateities, kaip ir 1905 m. Anuomet dr. Basanavičiaus, M. Davaina-Silvestravičiaus ir kun. Ambraževičiaus paduotąjį Lietuvos autonomijos sumanymą Rusų valdžia įsidėjo į savo „Pravitelstvennyj Viestnik", o už paskelbimą Vilniaus Seimo rezoliucijų, kur vyriausiąją vietą užima taip pat Lietuvos autonomija, ta pati valdžia pusei metų ištrėmė į Sibiriją redaktorių „Siev. Zap. Golosa" dr. Šabadą. Būtų ir lietuvių laikraščių redaktoriams kliuvę, kad ne cenzorius Itomlenskis, kurs, patsai sukdamosi, ir juos išsukė.

Kągi dabar matome vadovaujančioje Rusų demokratijoje? Liaudies Laisvės partija, kuriai įteikta Lietuvos autonomijos projektas, nė žiūrėti jo nenori. Bijodama Rusijos skaldymo, ji teikiasi tautoms tepripažinti laisvių šešėlį. Taip, kad net iš tos partijos gavo išeiti į ją priderėję mūsiškiai.

Tuo pat žygiu Socialistų-Revoliucionierių Partija ruošia „Federuotąją Rusijos tautų Respubliką". Federuotis tegali laisvos šalys ir jų tautos; pirma reikia tapti tikrai nepriklausoma, kad galėtumei tartis apie susifederavimo sąlygas, kaip lygūs su lygiais. Tai kam, kuriai demokratijos šakai mes eisime į talką? Atsargiai skelbdamies tenorį kol kas apsisprendimo teisių, mes eisime talkon berūgščiams kadetams. Aiškiai skelbdamies tapsią nepriklausomais, mes einame į talką atviraširdžiams eserams. Katrur geriau, tinkamiau: katrie didesni demokratai, kam lemta imt viršus ir Rusų Steigiamajame Susirinkime? Tik jau ne kadetams!

Eserai vienatiniai nebijo ir tautiškumo. Nešlovė jo išsižadėti; destis, užkasti į žemę tą ypatingą talentą, kurį tai tautai Aukštėjas davė, o kitai nedavė. Kas ne puoselėja įgimtųju savotiškų kurybos pajėgų, tas visą žmoniją skriaudžia, lyg pavogdamas iš jos iždyno vienas kurias brangenybes. Lietuviai nemažiau už kitus apdovanoti ypatybėmis, kurias panaudoti eserai mums teleidžia. Socializmui aš nepriešingas: yra gi ir krikščionių, kurie moka su juo susitaikinti. Ir jei man būtų lemta kur nukrypti, aš pasirinkčiau eserų partiją — už neveidmainingumą, statų pri-

pažinimą visoms „tautoms“ laisvių teisės. Nejaugi kitur linktumėte jūs, liaudininkai?

Su Rusų demokratija, nebetekusia Lietuvos krašto, mes lygsimės teorija. Su Vokiečiais, kurie tą mūsų kraštą faktingai valdo, prisieina kalbėtis praktika. Užmigti nebegali žmongus, lyg baisus nakties slogutis kankina tave, prisiskaičius vis keistesnių, vis fantastingesnių Vokiečių sumanymų, kaip reiks savo tikslams panaudoti Lietuva. Tai jie rengiąsi kolonizuoti Lietuvos dykynes, idant kas trečias sodžius būtų Vokiečių. Tai jie rengiąsi sau atsiimti iždo ir sulenkėjusių mūsų bajorų dvarus, davus jiems atamainomis žemės Guduose, o čia pasodinus Vokiečius kultūrtrėgerius. Tai jie rengiąsi bažnyčias pavesti bavariečiams katalikams, idant per tikėjimą lengviau būtų prieiti prie tautybės ir greičiau suvokietinti Lietuvą.

Pusė tų projektų gal tik nevykusios atskirų žmonių šovinistų svajonės. Bet pusė tikrai atspėjama — baisi. Ir kaip gi Lietuvai gintis nuo tos vokiečių invazijos? Vienas tėra kelias — teisių kelias. Tik kad galėtume teisėmis ginkluotis, privalome nepriklausomi patapti. Tegu laiku žino mūsų užgrobėjai, jog mes, ir savo bajorų apleisti, tariamieji „Bauervolk“ (mužikų tauta), turime nemenkesnes politikos aspiracijas už nemužikus, nes laisvės indas pareina lygiai į bajoro, lygiai į nebajoro krūtinę. Vokiečiai dabar galingi ir išdidę.. Gal ir jie mūsų valios nesiklaus. Tad iš Lietuvos turime padaryti iridentų kraštą, antrus Balkanus Eiropai, kol ji nepatenkins mūsų reikalavimų! O tai padarysime jau dabar, per galvas kitų valstybių nusiuntę žinią Vokiečiams, kuo jie turės mus patenkinti. Taigi Rusijos Lietuvių Seimas turi aiškiai ištarti: etnografinė Lietuva privalo tapti— nepriklausoma!

Pagaliau, visi mes matome, jog Lietuvos klausimas per karo aplinkybes tapo tarptautinis klausimas. Nei Rusai, nei Vokiečiai vieni patys jo neišriš: riš jį bendrai visų kariaujančiųjų valstybių konferencija. Ir kaip gi ji riš? Jei turės mus tik žalią valstybės medžiagą, tai primes mus bet kuriai kitai valstybei priedo. Jeigu turės valstybė jau apsisprendžiusią tautą, su visiškai aiškiai formuluotais idealais, tai skaitysis su ja, kaipo su tokia. Tad nepriklausomos Lietuvos reikalavimas laiku turi pasiekti ausis visų Eiropos valstybių. Mes neatsakome už tai, ar bus kas iš to ar ne, tuojau, ant tų pėdų; mes tik atsakome už tai, ar padarėme ant tų pėdų tuos žingsnius, kurių iš mūsų reikalauja naujai susikrovusios aplinkybės ir sąlygos. O jos visais žvilgsniais, kaip matėme, reikalauja, kad Rusijos Lietuvių Seimas apreikštų pasauliui —

Nepriklausomos Lietuvos reikalavimą!

Antroji, birželio 3 d., del Seimo suskilimo.

Gal 25 m., gal 30... o gal ir 35 metai baigia eiti, kaip aš aiškiai susidėjau su P. Matulioniu ir a. a. A. Markeliu (paskui taip pat girininku) į susipratusių Lietuvių gurguolę. Per visą tą laiką aš tebuvau gyvas — Lietuvių reikalais. Nebuvo dienos, nė valandos, kad aš juos būč užmiršęs. Jei ne dirbau, tai bent sielojaus ir šnekėjau, riedamasis del menko daugio su priešininkais.

Nebuvo nė metų, kad nebūč prityręs ar šiokių ar tokių persekiojimų. Kur buvus, kur nebuvus, Rusų valdžia traukė tieson. Daug man yra dokumentų tam patvirtinti. Tik juo žiauriau ta valdžia slėgė, juo didėjo atsispyrimo pajėga, protestavimas ir nepasitenkinimo kėlimas kituose. Imkite „Tėvynės Sargą", ten rasite ištisais metais nepaliaujančią priešginystę del opiausių anais laikais — mokyklų dalykų. Išsižadėta paprastos autoriaus savymylybės bent savo parašą padėti (žinoma, po tokiuo dalyku, kurs turi kurybos žymę), bet tik versti akmenį po akmenėlio iš valdžios pamato. Valdžios persekiojimai, lyg dantų gėlimas, tik padėdavo siusti ir pykti; tik tvirtino tuos siekinius, kurie tau buvo brangūs, išnešioti, o kurių ji nepripažino. Visai neskauda, kai priešininkai tavo kūną naikina, sielos nepasiekdami.

Skaudžiau, kai savoji, dvasinė valdžia persekiojo, aikštėn išsimušti neleido, po tolimiausius ir menkiausius užkampius svetimojo Kuršo ir giliosios Žemaičių šalies stumdė ir ten ištisus 14 metų laikė, kol nesusendino ir nepražildino. Ko man nebuvo prikišama, pradedant nuo silpnumo tikėjimo, ligi kruvinosios anarchijos! Ir tiems dalykams daug man yra dokumentų patvirtinti. Buvo pasiekiama ir siela. Vieno niekados man neprimetė, tai nemoralumo, ir tai didžiausias dabar mano senatvės džiaugsmas. Skaudėjo tai neapsakomai, tačiau ir tai negalėjo palaužti. Vistik galėjai žmogus ir tai valdžiai bent pasyviai priešintis ir ramintis, jog jos atstovai — senosios gadynės liekanos, kitokio auklėjimo žmonės, kuriems natūralia eilia šalin pasitraukus, ateitis liks mums, jaunesniems amžium ir atgijusiems dvasia Lietuviams.

Gi ir pergyvenome vieną ir kitą valdžią. Pasaulinė kapituliavo, spaudą mums sugrąžino; dvasinė — atsimainė, mūsų eilės žmonių tapo. Bereikia tik dirbti ir sparčiai sparčiai pirmyn demokratybės ir kultūros keliu žengti. Čia, štai, ir ištinka nelauktas smūgis jau iš pačių saviškių, eilinių tautos darbininkų: socialistai, patraukdami kairįjį centro sparną, „Santarą", perskelia tiek metų lauktą, tiek vilčių žadėtą Antrą didelį Lietuvių Seimą, nepabaigusį savo darbo... To smūgio man jau perdaug; aš jo pakelti netesiu...

Prieš mane du piliečiu liaudininku, rinkėjų įsakymu balsavusiu už Lietuvos Nepriklausomybę, išėjo iš Seimo tik delto, kad jų partijos draugai išėjo. Kiti pataria Seimą tęsti, turint savo pusėje visas jūridines ir moralines teises, kvorumą ir prezidiumo pirmininką, kuriam kiti prezidiumo nariai, dar prieš išeidami, užleido pirmininkauti. Padėk Dieve jums, Draugai-politikai, toliau Seimo darbą dirbti! Aš juo visa širdžia džiaugsiuos ištolo. Tik padėti jums tame darbe — nebegaliu. Ir aš išeinu iš Seimo. Tik tas skirtumas, kad ir į anuos nenueisiu. Aš greičiau kairysis, ne vidurinis; gal į socialistus linkęs, gal į komunistus; ar aš žinau? Aš to neanalizavau. Tačiau aš negaliu būti tųjų tarpe, kurie drįsta tokį didelį tautos darbą ardyti, vien delto, kad tasai darbas ne jų vaga, kol kas, eina. Aš nebegaliu būti ir su jumis, nes nepagaliu iškęsti, kad demokratija man, taip pat kilimu ir nuomonėmis demokratui, teisingai ar neteisingai, vistiek, prikaišiotų nedemokratingumą, ne liaudies naudai kreipiamą darbą. Mane tai užmuša. Aš pasiieškosiu kitokio darbo, kur aš būsiu laisvas pats sau teatsakyti. Kai kas pasako man pasiseką dailiosios literatūros darbas. Ir aš sugrįšiu į tą darbą, pasitraukęs iš kelio tiems, kurie monopolizavo sau demokratinį darbą ir yra pasiryžę vieni patys jį nudirbti. Tegu ir jiems Dievas padeda, nors Jo dažnai nepripažįsta.

Tik ir jausdamasis doros priverstas tą žingsnį padaryti, aš ko smarkiausiai protestuoju prieš tą prievartą ir ko balsiausiai šaukiu:

Draugai, Seimo veikėjai politikai! Tai niekai, kad trys frakcijos Seimą apleido! Pervėlai tai padarė! Reikėjo prieš balsavimą. Kai gi kantriai dalyvavo visame ištisame rezoliucijų balsavime, kad ir pralaimėję, sankcionavo laimėjusią dauguma balsų bloko rezoliuciją! Ir jūs jos laikykitės! Vežkitės namo, kaip didžiausią savo brangenybę ir pasididžiavimą, jog „Lietuviai“, svetur suvargę, pajėgė padaryti tokį aktą, kokio tikėtis negalėjo visa eilė drąsiausiųjų ir pažangiausiųjų mūsų veikėjų — Lietuva privalo tapti neriklausoma valstybė!

Kokios vertybės ta rezoliucija, teapspręs būsimieji. Aš gi tepasakysiu, kad kitos tokios nė nebus. Labai galimas daiktas, kad neilgai trukus, visós, jau nuo karo laisvós Lietuvos atstovai savo Seime Vilniuje nuspręs tą patį. Vis delto tai nebus ta pat; nebus tikrai mūsų, tikrai Lietuvių, tikrai laisvas žodis! Lietuviai, neabejoju, dar tars tą žodį. Tik... kad to bus pareikalavusi Rusų demokratija; tik... kad tai bus patarusi Eiropos demokratija; tik... kad Vokia bus privertus tapti jos buforu ir už tą šventą laisvės žodį nuolat atstačius turėti vieną šoną iš vienų kaimynų smūgiams, antrą—iš kitų kaimynų smūgiams. Dabar tik tarėme tikrai laisvą žodį, nes jį visi mums gina tarti ir mes patys neturime egoistinių sumetimų! Šios laimėjimo valandos aš, kol gy-

vas būsiu, neužmiršiu! Ji seks mane, it muzika, į senatvės dimisiją, ir testamente paliksiu tą vienatinį per visą amžių laimėtą brangenybę!

Valio Nepriklausoma Lietuva!

Atkartokite tą garsą po visus kampus šimtais balsų, o tie šimtai vėl! Ir vis delto sudieu, Piliečiai Veikėjai: aš — nebe politikas.

Ar ir kas sudarys Lietuvių Valstybę.

Ne taip jau senai, nors man tai rodos atsitikus kunigaikščio Utino laikais, teko man aplankyti vienas Lietuvos pilietis, tokios inteligencijos, kuriai lygi vargu rasti; tik skeptikas. Daug daug mokslo gavęs, daug svieto matęs, kunigu tapęs, vis delto liko jis grynu lietuviu netikėliu.

Kas nėra susidūręs su tais mūsų sodžiaus filosofais, kurie į kabinimąsi bet ko nauja ir drąsaus paniekinimu moja ranka, šlykščiausia atsiviepdami ir dar šlykščiau išsitardami:

— Š-š-š... nei bus kas iš to, nei niek...

Pažinęs Eiropos ir Amerikos pažangą, taikindamas ją prie Lietuvių, kurius tarės taip pat kiaurai perprantąs, skaitė juos gyvais nabašninkais ir nė pirštu nejudino jiems atgaivinti.

— Š-š-š... nei bus kas iš to, nei niek...

Pasisveikinę ir vienas antru pasidžiaugę, ėmėva vienas antro gyvenimo pasportų žiūrėti.

— Na, tai ir ką gi sveikas draugas beveiki?

(Kunigavimo neskaitėva „veikimu“).

— Kągi daugiau? Kaip ir pirma: rašau, leidžiu laikraščius: „Apžvalgą“, „Tėvynės Sargą“, „Žinyčią“, „Vilniaus Žinias“, „Viltį“. Ieškau, štai, padėjėjų rašyti ir leisti: kas plunksna, kas kapšiuku. Neaplenkiau nė tavęs...

Meilus buvęs draugo veidas ūmai iškrypo šlykščiausia satyra-pašaipa, ir jis prapliupo bepročio juoku. Kvatojos, taip atsilošdamas, jog net stebėjaus, kaip jis bepastovi, tik šlikę ranka prilaikydamas; o kojas taip aukštai kilojo, lyg norėdamas, kad ir jo kojų žirklės ko plačiausiai juoku žiobčiotų.

— Laikraščius—lietuviams... kva-kva, kva-kva! Nedavus pirma abėcėlės, pirma abėcėlės, stačiai—laikraščius... kva-kva, kva-kva-kva!..

Sočiai atsikvatojęs ir šonais iš priilsimo dumdamas, virto ant kanapos ir kitaip ėmė žiūrėti į piktai nustebusį mane. Dabar jo veidas susidarė į sentimentalį bevilčio pasigailėjimą, kaip

gailimės pusgalvio, kurs, nieko neišmanydamas, gražiai klieda.

Mačiau veltui mėginsiąs įtikinti ir pamokyti šį viršprotį netikėlį, kurio išmintis išmonės nepaveja.

Kitur senas dėdė leidė savo seserėną į aukštuosius užsienių mokslus. Išėjęs mokslus seserėnas vieton liudymo pakišo dėdei lietuvišką gražią vizitinę kortelę: „Daktaras Filosofijos N.N.“ Kad seserėnas būtų atvežęs paliudymą, jog jis ir tai užmiršo užsieniuose, ko buvo pramokęs tėvynėje, nebūtų tiek užgavęs savo geradario dėdės, kiek užgavo tuo „lietuviškuoju“ daktaru. Dėdė taip nusiminė, jog ir pykti užmiršo už sugaišintus penkerius metus laiko ir tiek pat tūkstančių pinigų. Beviekė jo ranka nukrito drauge su korta ant kelio.

— Ir kam gi tu, nabagėli, „tai“ parodysi!

Beištarė balsu, kokiu daugkentis Jobas turėjo pasakyti, pralaimėjęs turtą: „Viešpatie, tu davei, tu ir atsiėmei“...

„Lietuviškas daktaras“, dėdei nieko neatsakęs, pagarsėjo visuomeniniais darbais ir raštais; laikraščius gi ėmė skaityti vis didesnis lietuvių nuošimtis.

Buvo tai... jei ne paties kunigaikščio Utino laikais, tai mažiausia prieš dešimtį metų, jei ne visą vienuoliką. Kaip per tą „ilgą“ laikotarpį viskas atsimainė! Lietuvių „daktarų“ dešimtimis atsirado, o šiaip jau „daktarėlių“—šimtais; kalba jie lietuviškai ir jau yra kam parodyti lietuviška vizitinė. Per tą laiką sugriuvo tad vienas antras lietuvių netikėlių prietaras apie pačius save. Gaila, kad ne visi. O aš taip norėčiau, kad ir likusieji būtų tokiuo pat spartumu sugriuvę, kaip ir aniedu. Tik man neramu, ar prietaras yra kai kurie netikėjimai ir ar ne skeptikas esu aš pats, vienas tųjų prietarų griovikų, ėmęs abejoti.

Gera būtų, daugumą likusiųjų prietarų pereiliojus. Šiam kartui paimkime savos valstybės sudarymą. Kad lietuviai apskritai negalėtų sudaryti saviškos valstybės, aš skaitau grynu prietaru. Tik ar jie gali dabar, šiomis sąlygomis sudaryti, nežinau; reikia giliau ištirti.

Man visados pikta skaityti rusų laikraščiuose, net tuose, kurie turi pretensiją skaitytis pažangiais, pavelijimus šiaurės laporiams ar platumų kirgyzams susidaryti autonominį valdymąsi; pavelij mus, gardžiai nusijuokiant, be baimės, drąsiai, kad jie... vis viena, to nepadarysią.

Kodel? Todel, kad mokytiesiems mūsų nemokėliams ar kvailiems gudragalviams rodos, jog visos konstitucijos turi būti sudarytos sulig anglų, o visos autonomijos sulig Naujosios Zelandijos. Tokių autonomijų laporiai ar kirgyzai, žinoma, nesudarys. Ale kad jiems to ir nereikia. Jie susidarys geresnes už anglų ar N. Zelandijos, nes tinkamesnes jų gyvenimo sąlygoms.

Laporiai turi bekraščias samanynes ir spanguolynes, kur puikiai minta milionai paukščių ir šimtai tūkstančių elnių. Daugiau niekas. Laporiai medžioja, paskui savo bandas sekioja, vandeningose ir žuvingose upėse žvejoja. Jiems šie trys dalykai tereikia tvarkyti ir jie puikiai tvarkosi be jokių absoliučių monarchijų ar demokratinių respublikų. Dirbasi šiltas laikinas gryčias sniego pusnyse žiemą, o jurtas iš kailių vasarą. Gryčiose esti nuogi, vis delto turi savo doros papročius, kurie per amžių amžius pavirto jiems įstatymais; turi savo seniūnus ir teisėjus, kurie žino, kaip reikia spręsti kriminaliniai nusidėjimai, t. y. kaip apsaugoti tautos ir atskirų jos žmonių teisės.

Kirgyzai taip pat savotiškai gyvena savo platumose, bendrai jas valdydami. Ir laimingi esti, saviškai gyvendami, kol jų niekas nekibina ir jų tūkstančiais metų nusistovėjusio autonominio rėdo neardo, neva duodami ko geresnia, civilizuota. Ir tokių tautų gilumoje Azijos yra nemaža; su jomis susidurdami, patys eiropiečiai turi skaitytis, jų tvarką, jų savotišką kultūrą gerbti.

Sulig Jurgio ir kepurė. Kiekviena tauta turi to ir tiek, kas jai pravartu, ko jai pakanka tuo laiku ir tomis sąlygomis. Keisis sąlygos, keisis valdymasis ir įstatymai.

Tad ir lietuvių potencijalį galybinį tesėjimą susidaryti savotišką, jiems pakankamą valstybę net neišmintinga būtų prirodinėti, kaip kvaila būtų iš to tyčiotis. Tegu tik nekliudo, pripažindami jų nepriklausomybę.

Visai kas kita aktyvasis veikiamasis galėjimas. Visi kaimynai į Lietuvių dalykus kišės, saviškai juos valdė, ir lenkai, ir vokiečiai, ir rusai, atrofiruodami jų pačių valstybinį, visuomeninį instinktą. Daug ką jie lietuviams pagadino. Tik kam daugiausia: ar tautos branduoliui, tautos masei, demosui, ar jo žiedui, daugiausia, dykažiedžiui—inteligentijai? Šiai antrajai. Ir jei dabar kalbama apie lietuvių sugebėjimą sudaryti savotišką valstybę, tai man tėra klausimas delei tų tautos viršūnių, o ne del jos pamato.

Karčiausi satyra pašaipa man rodos tų tautos išsigimėlių viršūnių užsimetimas demokratizmo mokyti patį demosą. Satyra ir net kriminolas. Bezdžionaus bezdžionaus po visą pasaulį; prisivaginės, dažniausia ne stačiai, tik per retas visokių kultūrų tvoras, šiokių ne tokių jos vaisių; pašvinks svetimais raugais, — ir įdrįsta, nėkiek nebeabejodami savintis tautos atstovavimo teisę; tautos, kuri nė ištolo ne į jų pusę. Čia bus griautinieji politikos prietarai, kai ne į tautos branduolį žiūrėsi, ne ten valstybinių principų ieškosi, kaip dailininkas ten, ne kitur, ieško tautinio stiliaus motyvų, tik anųjų susvetimtautėjusių klausysi; kai jų paklausęs, nuogu papratusiam vaikščioti juodukui negrui įkalbinėsi dėvėti—cilinderį.

Lietuvos piliečiai žydai, sakysime, pasiėmę pliką tautų lygybės principą, žiūrėk, lietuviams nebepripažino pamatinės tautos teis ų. Kas jiems darbo, ką veikė lietuviai, kiek jiems atsiėjo sudaryti ir apginti Lietuvos valstybė prieš žydams ateinant! Lietuvos istorija žydams teprasideda nuo jų čia atėjimo...

Mūsų buvusieji valdovai rusai, kadetai, plius tie patys žydai, imdami pliką valstybės centralizmo, neva jos nesmulkinimo principą, nepripažįsta Lietuvos pilnateise sąjungininke būsimojoje neva demokrat.nėje Rusijoje ir juokias iš noro Lietuvos klausimą padaryti tarptautiniu.

Pačių lietuvių išsigimėliai socialistai, įsikandę pliką klasių kovos principą, niekam kitam nebepripažįsta pilietiškumo teisių Lietuvoje, tik fabrikų darbininkų luomui. Tai niekai jiems, kad tų fabrikų Lietuvoje drauge su sėmeninės alyvos spaustuve yra pustrečio, o darbininkų juose drauge su vienarankiu kalviu — puspenkto, trijų keturių milionų žmonių jūroje. Kad tiems darbininkams, suprask: ir žydams, būtų parankiau gyventi, šalin mažųjų valstybių sienas! Šaukia didžiumietis ir jam rodos, kad jis, ne kadetas, atitiko tikrąjį demokratinį tautų sutvarkymą—viename didžiuliame garde.

Mažumietis, revoliucionierius ar liaudininkas socialistas (tą vardą neteisėtai pasisavinęs), paėmęs pliką principą savasties turtų—fabrikų ir jų įrankių valstybinimo ar visuomeninimo, mėgins ūmai ir priverstinai, ne revoliucijos keliu panaikinti Lietuvoje savasties teisę, prie kurios Lietuviai, tokie individualistai, kokių reta rasti visoje Eiropoje (ką jau besakyti—Rusijoje su jos „obščinomis“!) yra nuo amžių visomis savo kūno ir sielos pajėgomis prisirišę ir nė už ką jos neišsižadės. Ir jiems rodysis, jog jie, ne kadetai ir ne maksimalistai social-demokratai, atitiko tikrąjį demokratinį tautos sutvarkymą—be jos pačios veido.

Gryniausis tad prietaras būtų manyti, buk Lietuvos valstybę ketiną ir sudarysią jos piliečiai internacionalistai su rusais. Jei likta sudaryti lietuvių tautos valstybę „Lietuvą“, tai padarys vieni tikrieji liaudininkai, nuo visos liaudies, o ne nuo vienų bernų neatlyžę žmonės, tautinio krypsnio, savos kultūros pamatu, o ne iš svetimųjų kultūrų lakatų-ryzų.

Sasnaukoje ties Petrapiliu
1917 m. rugpiūčio 6 d.

Atsilikėliai pažengę.

— Ar bėra vietos naujai nepriklausomai valstybei tarpe esamųjų tokių pat Eiropos valstybių?

Jei kas prieš šį pasaulinį karą būtų taip paklausęs Eiropą, tai ji, nesvyruodama ir nieko sumesti nenorėdama, vien tik rankom būtų paskerečiojusi.

— Nebėra, nebėra! Pačioms siaura. Visa, kas tik galima buvo pasigrobti, ne tik Eiropoje, bet net pačiame krašte žemės, ligi pat abiejų jos ašigalių, jau pagrobta ir laikoma savo rankose, išsišiepus ir aštrius ginklus kitiems atkišus. Ne tik laisvos, nei silpnos vietos nebegali būti, nes ir į silpnąją tuoj išsitiesia tokie užriesti Eiropos „Erelių" nagai, jog jų nepriklausomybės dienos tampa suskaitomos; tiek, kiek pravers grobikai, savo tarpe besiriedami, besimušdami už pirmenybę pasisavinti jas visiškai (Balkanų pusiasaly) arba nors „pasilaikyti savo vieno įtakos srityje", atseit, pasisavinti, užsimaskavus.

Vargu ir bebuvo tokių kraštų ar tokių tautų, kurios bebūtų išdrįsusios net pasvajoti apie ištesėjimą, ginklais apsišarvojus, atsistoti kitų eilėje ir imti „vaidinti politikos rolę"; atseit, parodyti naujus tautų ir jų žemių užgrobimo apetitus. Aš bent teesu arčiau pažinęs vieną vienatinę—Lenkų tautą, pasikesinančią pavergti savo kaimynus, Lietuvius, Gudus (Baltarusius) ir Ukrainiečius, laikinai daugiau kultūrinėmis kombinacijomis, senovinių tradicijų vardu; bet ligi tik gavus bent šešėlį fizinės galybės, tai ir ja.

Siłą ducha, siłą ciała *)
Bijcie, Legjoniści!
Marsz, marsz, Piłsudski, z Tobą łaska Boża,
Zbudujemy Polskę od morza do morza!

(„Pieśń o Józefie Piłsudskim", powstała w marcu r. 1915. Zebrała M. P. Wilno, 1916, p. 10). Apie balkaniečius patylėkime.

Užtat vis daugiau reiškėsi vadinamasis tautų susipratimas, kurs, išsižadėdamas plačiosios grobikų politikos, vis aiškiau ėmė minėti bendrąjį visos žmonijos turtą — kultūrą. Jos, kaip oro, niekas pasaulyje neturi teisės išimtinai pasisavinti. Ji visiems pridera tokioje proporcijoje, kiek kas galės jos pasiimti. Jos atsarga neišsemiama, nes nuolat tų pačių tautų papildoma. Tad kiekvienos tautos yra ne tik prievolė ko daugiausia jos imtis, ir pareiga—ko daugiausia žmonijai jos duoti.

Lengvamintis žmogėnas galėtų pašiepti:

— Iš ko gi tu duosi, kad pats neturi? — Lengvamintis būtų buvęs, nes apie atsilikusias tautas būtų sprendęs iš pašokėjusiųjų pirmyn; paskuigalį matavęs pirmagaliu. Griežtai nekultūringų tautų, destis, nič nieko negalinčių kitiems duoti, Eiropa nebeturi, net jei „kultūrą" paprastuoju Eiropos būdu suprastume;

---

*) Sielos vieku, kūno vieku
Kirskit, Legionistai!
Mauk, mauk, Pilsudski, Tau ir Dievas buria,
Įsikursma Lenkus nuo jūrių lig jūrių!
(„Daina apie Juozą Pilsudskį", atsiradusi 1915 m. kovo mėnesyje. Surinko M. P. Vilniuje, 1916 m. 10 psl.).

vargu bau tokių bėra ir visame pasaulyje. Tarp tautų tėra skirtumas laipsnyje laukutinio pasirodymo ir turėjimo tų veiksnių, kurie originalinę, tūkstančiais metų susikrovusią tautinę kultūrą iš galimybių, iš potencijos, iš vidaus išvadina oran.

Kažin kodel, netikėtų galimybių kraštu tėra vadinama Rusija. Lyg kiti kraštai, kitos tautos, būtų jau visu kuo pasirodžiusios. Anaiptol, ne. Kiekvienos tautos būde daug daug glūdi tokių dalykų, kurių Eiropa nestengia, tiesa, nei nesirūpina, atspėti. Kiekvienos tautos sieloje glūdi paskendę, kaip jūros dūnojuje, gelmėje, dideli dideli turtai, jei kiekviena duoda genijų. Net juodukai Zulūsai, išėję Paryžiaus universitą, destis, gavę tam tikro patogumo išsireikšti.

Tautų apsispendimas ar susipratimas, vadinkite, kaip sau norite, yra ne kas kita, kaip tik tasai laukimas ir ieškojimas patogumų gauti ko daugiausia kultūros ir ko daugiausia jos žmonijai grąžinti. Tariant, pasilgimas laisvės būti patiems savimi, tuo, ką mūsų dramatininkas poėtas Storosta-Vydūnas yra talentingai vienu trumpu žodeliu apibūdinęs: būti sau žmogumi. Tik pats savim negalėsi pabūti, nebūdamas nuo kitų nepriklausomas; „saužmogumas“, jei taip būtų galima pasakyti, yra tik politikinės nepriklausomybės koėficientas.

Lietuviai, daugeliu dalykų labiau nuo kitų tautų atsilikę, politikos apsisprendimu yra daugumą pralenkę, nes yra turėję savo istoriją; gražią epizodinai, jei ne taip labai pagirtiną faktinai. Populerusis Lietuvių himnas velija net dabartinę savo stiprybę iš praeities semtis. Turime tad politinių tradicijų, tą likusį nepriklausomybės Nachgeschmack—skonies atsiliepimą. Jo niekados nebuvo nustoję, o į naujuosius laikus einant, vis labiau reiškę.

Tad vis keisčiau matės pašaliečių krapymas galvomis:

— Nujau, begu tik jie tesės ir sugebės... — Arba tiesiog griežtas, autoritetingas nukirtimas:

— Netesės! Nesugebės!

Demokratybės laikais, kada liaudžiai, t.y. pačiai „nekultūringai“, Eiropos prasme, tautos daliai pripažįstama suverenumo teisės, destis, ji tegalinti tai išreikšti, o ne kas kitas tai jai duoti,—be galo keista buvo tokie klausimai: „Ar, begu“? Jei kuri tauta nereiškia savo valios, tos įgimtosios, taip sakant, Dievo malonės teisės, tai dar netesi ar nenori; o jei jau reiškia per šiokius ar tokius savo atstovus, tai jau yra faktas, ir gana. Tertium non datur—trečia nėra.

Lietuviai, reiškę reiškę savo nepriklausomybės tik norus, štai, jau galutinai pasiskelbia niekam nepriklausą ir esą jau saužmonės, atsiskyrę nuo visų kitų valstybių ir tautų. Paties fakto nebeužginsi.

Begalima kitaip kaip pakreivuliuoti, kam tas faktas nemielas ir negeistinas: tai kad užgauna kai kurių klasių reikalus, tai kad ne visai demokratingai padaryta, t. ir t. be galo.

Stokholme 1918 m. vas. m.

Tautos Valia-vyriausis Lietuvių politikos veiksnys.

P. Slavinskis, Laikinosios Rusų Vyriausybės agentas Tautų Kongrese Kieve 1917 m. rugsėjo men. 21—29 d. n. st. pasakė:

„Buvusioji caro valdžia darė visa, ką tik begalėdama, svetimosioms tautoms nuo savęs atstumti. Tačiau, štai, matome jas susirinkus apgalvotų tokio sugyvenimo būdo, idant vis delto nereiktų joms nuo Rusų skirtis: jos kelia naują valdymosi pagrindą — susimetimą į vieną respubliką, laiduojančią kiekvienai prisidedančiai tautai nebevaržomą jos politikos ir kultūros gyvenimą“.

Daug kartų dar gražiau ir iškalbingiau laisvamaniavo valdžios atstovas jos vardu, ir susirinkusieji tautų atstovai jo, nors ir nekviestojo, savaime į Kongresą įsispraudusio, vis delto mielai maloniai klausė, nes nėvienas jo žodis nesuskambėjo disonansu per visas autonomininkų federacininkų tarybas. Svetimąsias Rusijos tautas jis bandė įtikinti revoliucijos perdirbtus rusus jau turint visus privalumus, leidžiančius, kaip atskiriems jų piliečiams, taip ir piliečių grupėms — tautoms, gyventi ir plėtotis absoliučiai saviškomis, nėkieno nevaržomomis sąlygomis. Jo privedžiojimais juoba galima buvo patikėti, kad tą patį obalsį buvo paleidę ir social-revoliucininkai, tuomet dar, matės, pati didžioji ir įtakioji Rusų demokratijos dalis. Ir daugumas atvykusių tautų: Latviai, Estai, Gudai, Moldavai, Krymo Totoriai, Užkaukazio Tiurkai, Sibirijos Buriatai, rodės pilnai tenkinąsis federaciniu Rusų Respublikos sudarymu. Ukrainiečiai tylėjo. Devyni gi Lietuvių atstovai, social-liaudininkų, demokratinės tautos laisvės santaros, tautos pažangos, krikščionių demokratų partijų ir karininkų nariai, neminint dešimtojo—Kronštadto maksimalistų atstovo, primygtinai reikalavo, idant rusų tautos pripažintų Lietuvai suvereninių valstybės teisių.

Iš pradžių daugelį susirinkusiųjų stebino šisai lietuvių, rodės, tiesiog kančios karštis, siekiant nepriklausomos valstybės. Manė, nejaugi lietuviams dar maža nieko nevaržomo valdymosi bendroje didžiulėje Rusų tautų seimynoje; nejaugi geriau bus, patapus kad ir nepriklausomu, užtat mažu ir iš visų pusių kumščiuojamu kaimynių valstybių buforu ar pylimu, atskiriančiu

vieną kaimynę nuo Baltijos jūros? Tačiau, nusilenkė tikrajam demokratybės veiksniui —

TAUTOS VALIAI—

ir visi, kaip social-demokratai, taip tautos demokratai ir net visų dvylikos kazokijų atstovai vienu balsu votavo:

„Atkreipti Laikinosios Vyriausybės akį į būtiną reikalą išleisti tam tikrą aktą, kuriuo būtų pripažįstama lietuviams teisė susidaryti suvereninė Lietuvos Valstybė iš Rusų ir Prūsų Lietuvos žemių ir Suvalkų gubernijos lietuviškosios dalies, prisilaikant apsisprendimo teisės“.

Rusų tautos lietuvius suprato. Jų rezoliucijos prakilnumui, psichologiniam politniam tikrumui ir instinktingai išsireiškusiai gryno žmoniškumo išminčiai dar neprilygo gangreit nė viena panašių, pilnai laisvai galvojančių Kongresų rezoliucija. Gaila, kad Eiropos politikai demokratai taip lengvai peršliaužė per šį politikos momentą, prideramai jo neįvertinę.

Lietuvių siekimas „nepriklausomybės“ — „autonomininkų federacininkų“ Kongrese būtų buvęs sunkus uždavinys tik tiems, kurie nebūtų turėję gatavo atsakymo: tokia, matyti, jų Tautos Valia; tiktai tiems, kurie veidmainiškai iš Tautos Valios daro neva problemą, širdyje visai nepripažindami Tautos Valios veiksnio, nors apie tikrus savo imperialistinius apetitus jų lūpos nedrįsta prasitarti. Kurie gi nuosekliai demokratingai galvoja ir jaučia, Tautos Valia yra nedaugiau, kaip paprasta demokratinė konsekvencija. Ir, sakysime, paskutiniųjų laikų maksimalistai eserai sugalvotąjį tautų apsiprendimo dėsnį, nebesvyruodami, papildė: iki atsiskyrimo nuo buvusiosios metropolijos—jei tokia būtų Tautos Valia.

Lietuviai nebe šiandieną ir nebe vienur reikalauja sau suvereninių valstybės teisių, tik įvairiais laikais ir įvairiose vietose kitaip formuluodavo. Didysis Lietuvių Seimas Vilniuje per pirmąją Rusų Revoliuciją ir šių metų Lietuvos Landtagas ten pat; emigracija į Ameriką (skyrium krikščionys-demokratai, skyrium tautos demokratai) ir karo tremtiniai į Rusiją (skyrium centrininkai ir dešinieji, skyrium kairieji); tautos tarybos, komitetai, kongresai Šveicaruose, Šveduose, Angluose garsinasi ištisais memorialais, įteikiamais valstybėms, ir nebesuskaitomomis rezoliucijomis savo tautos žiniai. „Lietuvos nepriklausomybės“!— paskutinis žodis mirštančio veikiančios armijos fronte ir dienos rūpesnis toli už fronto buržuazuojančio lietuvio.

Taigi kur čia tau be problema taip susikristalizavusi Lietuvių Tautos Valia, virtusi jų kultūros, jų viso šių dienų gyvenimo vvriausiu veiksniu,—tai jau įvykęs faktas! Lietuvių Tautos Valia sudaryti atskirą, nepriklausomą valstybę tegali būti pro-

blema daugiausia tik kaip psichologijos dėsnis, bet ne politikos veiksnys; ir tai nebent tik tos pat rūšies, kurios ir kondensuojantysis užvožtame inde garas. Sek sau sveikas, iš kur tas garas čia randasi, kas jam darosi, t. ir t.; laisvo tyrinėjimo sritis, tai fizikos uždavinys. Žinok tik faktą: jei tinkamu laiku neatvoši voko, garas suskaldys indą ir pats veltui išgaruos. Jeigu esi sumanus mekanikas, leisk garą laiku per tam tikrus narius, tad padirbs tau daug darbo.

Valia tau sprandyti ir psichologinis uždavinys: kas ir kaip sudaro—Tautos Valią, jos dvasią. Tik žinok, jog ji yra taip pat tampri, kaip ir garas; jog ir jai yra paskutinis galas kondensuotis, kada jau sviedžiama šalin vožiamasis vokas. Tad išmintingo politiko, kaip ir ano mekaniko, dalykas nelaukti to momento, bet laiku paleisti ta dvasia per valstybės aparatą, idant susirinkusi energija nepražūtų veltui erdvėje, tik pasidarbuotų savo ir visos žmonijos kultūrai; netik nežūtų veltui, bet ir nevirstų kitų nenaudai.

Nesijuokite, meldžiamieji, iš nedidelės tautos spurdėjimo pašonėje didžiulės; nemanykite, kad jos prieštaravimo darbas palieka be našos vien delto, kad ji—maža. Sekėjas, kaip kultūrėja atskiros tautos, kaip jos kas sau siekia laisvės, parodys jums tuos pat lietuvius, kaip priešingą pavyzdį. Valstybė milžinas, Rusai, 1864 metais sumanė lietuvius nutautinti ir uždraudė jai vartoti savotiškas lotyniškai lietuviškas raides; tauta nykštukas, Lietuviai, atkakliai pasakė: nepasiduosiu! ir pradėjo pirmam akimirksniui nelygią keturių dešimtų metų kovą. Nedaugingi Lietuvos konspirantai tebuvo apsiginklavę viena tautine dvasia ir elgetų pinigais. Patys mizerijos ir mizeriniais pabūklais, knygų kontrafakcija Prūsų Lietuvoje ir jų kontrabandavimu iš ten, privarė galingą Rusų biurokratiją prisipažinti, jog ji netesi lietuvių dvasią užgesinti ir savo rankomis sulaužyti sunkųjį lietuvių spaudimo aparatą, ką ji ir padarė 1904 metais.

Lietuvių tautininkų konspiracija, it anasai pasakos „Drąsusis Kuisis", drąsiai įnikęs kandžioti stiprųjį laukinį Liūtą į pat šnerves, nesvarstė logikos dėsnių: mažas netolygu dideliam ar p. Pabaudos gi pinigais, kalinimu, trėmimu iš tėvynės ir kitoniškais spaudimo veiksniais tik vien didino jų dvasios tamprumą; tos Valios, kuri nusimanė tirštėjanti energija ir instinktingai visako tvėrės aplink, bet pritaikintų ją. Vieni patriotai meldės, kiti keikė, o visi vienodai buvo pasiilgę tautiškai dirbti. „Nejaugi žmonijai bus blogiau, jos kultūrai padirbėjus lietuviškai! Kur gi man dėti ta energija, kurią aš tesugebu lietuviškai išaikvoti"? Šitie troškimai rodės teisėti, natūralūs, todel būtinai įvyksiantieji ir duosiantieji vaisių, kaip duoda jų grūdas nepagadintu daigu. Ir neapsivylė. Kuisis Liūtą pasiutino, lietuviai savo spaudos laisvę

iš rusų biurokratijos išplėšė. Lietuvių laikraštija, visuomeniniai dalykai ir menas per keletą metų tokiuo žiedu pražydo, kokio normaliomis sąlygomis tesusilaukiama per kelias dešimtis metų. Tautos Valios esama neperlaužiamos, nes dvasinės pajėgos medžiaginė nepasiekia sunaikinti.

Tautinė lietuvių dvasia tokios tamprios valios įgijo, palyginti, neilgai kondensavusis. Gi jų politikos laisvės dvasia tirštėja kur kas ilgiau, kartkarčiais sproginėdama daliniais pasipriešinimais ir net visuotinėmis insurekcijomis. 1386 m. kunigaikščiui Jogailai pradėjus nenatūralų su lenkais federavimą lietuvių, prieš jų valią, kurios reiškėjas buvo antras kunigaikštis Vytautas, ir 1569 metais pabaigus tą federavimą Liublino ūnija, per du sekančiu šimtu metų, iki juos 1796 m. išskyrė ginkluota Rusų ranka, lietuviai budriai stovėjo sargyboje plačių savo autonominių teisių ir aržiai jas gynė nuo lenkų pasikesinimo. Ta tautinės politikos, lietuviai sako—Vytauto dvasia neišgaravo nė per 120 metų vergavimo Rusų carams. Tai patvirtina insurgentai, dalyvavusieji visuose lenkmečiais vadinamuose nepriklausomybės siekimuose. Ką gi kita, jei ne atkaklumą apginti kiekvieną tautos dalyką reiškia ir anoji aprašytoji ilga ir arži kova už tradicinę lietuviškųjų žodžių transkripciją: nesiduoti, kad ir milžinas pasikesintų tavo laisvę sumažinti.

Šiandien politikos laisvės pasiilgimas sproginte sprogina lietuvių krūtines, kaip dar nesenai sprogino pasiilgimas savos literatūros. Vėl lietuviai ome jaučia tai esant teisėta, natūralu ir privalančiu įvykti. Lietuviai neabejoja gausią Lietuvos nepriklausomybę, tad ir gaus; išsiruošę į politikos žygį, aiškiai žino, kur nueiti, tai ir nueis.

Turint įbedus akis į pasiskirtąją regę, šaunant, nebeprivalu dairytis į šalis. Tad visai nelaiku yra patarinėjimai ir įtikinėjimai iš šalies: tai ne tuo keliu, ponuliai, einate, tai vieni patys netesėsite, tai dėkitės jau dabar su manimi, su juo, su kitu. Gal tai ir labai gudru, laiku apsvarsčius visi politikos ir ekonomijos dėsniai ir pirkliškai išsirinkus gyvenimo kelias. Vis delto leiskite lietuviams, kad jie, turėdami širdis užsidegusias ir galvas Laisvės sugautas, pirmam kartui tejaustų vieną šio laiko jų politikos veiksnį—nepriklausomybės siekimą. Ją pasiekus, teateinie ir antriniai galvosukčiai: del federacijų, aliansų, prisišliejimų. Ir tiems dalykams nuspręsti bus laiko Tautos Valiai apsireikšti, bet tik jau antru žingsniu, kurį lietuviai žengs laisvi į laisvus, lygūs į lygius.

Stokholme, 1917 m. gr. 7 d.

Valio, Lietuvos Trys Spalvos!

Apšaukiama, barama, ujama Lietuvos Valstybės Taryba kantriai ir tylomis dirbo painų savo darbą. Ilgu metmečiu ji tik budėjo, dienos nakties sargybą sergėdama. Abiem rankom sėjo ir laistė; tai jos dienos darbą esant nusimanė; gi užauglio — lai jau pats Aukštėjas duoda.

Lietuvos visuomenė, it anas nepakantusis ligonis, vien urzgė ir į akis savo Tarybai šokinėjo, kam jos pagijimą tyčia vilkinanti, ligai pataikaujanti. Gi išmintingas vaistytojas vien šaltai ramino: staigu šoksma — akis išsidursma; lai ligelė pati atstoja: ūmai ji neišplėšiama.

Ir vaikščiojo ligonis-visuomenė ir jos slaugytoja Valstybės Taryba, nykulio perimtos. Akys žemyn, galvos sprande linksta, kupros lyg nematomą naštą neša. Nerimo, laukė persilaužimo šin ar tan galan. Juo arčiau krizio, juo neramiau, juo vilties lyg mažiau.

Ūmai Valstybės Tarybos šelmenyje spurstelėjo didelė rimta skaistaspalvė vėliava ir linksmai, džiaugsmingai ėmė plakti spurdėti virš stogų. Rimtai, galingai kraiposi šian ir ten, lyg laimindama gimtąjį miestą.

Ir visų prošaleivių akys sužiuro. Jos nuo pažemių kilo aukštyn. Pasididžiavimu pakilo galvos. Išsitiesė nugaros. Džiaugsmo ašaros blykstelėjo piliečių akyse. Ir rankos nenoromis kilo aukštyn paačiuoti Tam, kurs Laumės Juostą padarė į ženklą, jog oras darosi perregimas, grynėja ir daugaspalviai saulės spinduliai jau pereina jį kiaurai, jau rašo savo žiedus.

Laumė metė iš savo juostos tris žiedus ir tarė Lietuvai: šiakit, į ženklą jums patvaros, vilties ir galybės — geltona, žalia, raudona! Žiūrėkite, kaip tai dera! Dera seselės dailininkės rašte audimėlyje; dera ir kiekvieno piliečio širdužėje.

— Dera. Tik kam tie šešėliai, kurie kliudo saulei dailininkei Laumės Juostą kedenti varsomis ir jas draikyti visų džiaugsmui?

— Ei, ir čia tu toks pat neatogoda žmogelis! Gi kaip tik tie drėgni, juodi, negražūs debesys ir padaro tuos stebuklingus Vaivorykštės gražumus: jų drėgmės lašai iškedena bespalvį spindulį į septynias spalvas, kurių trys ir Lietuvai kliūva.

Taigi galvą aukštyn, Miels Pilieti! Kad ir tamsu šiandien ir tau dangus apniukęs, — tu žinok, kad varsų galimybė nenyksta. Ji tik slepiasi ir tinkamu laiku vėl pažais tau akyse ir tu jai nusišiepsi, viską užmiršęs.

Tai valio gi, Lietuvos Trys Spalvos!

Vilniuje
1918. lapkr. m.

Nepriklausomybės obalsis.

Yra dalykų, apie kurius — nunquam satis, nėkados negana kalbėti. Tos rūšies ir nepriklausomybės obalsis.

Kai 1917 m. per Rusijos Lietuvių Seimą Petrapilyje man pirmajam atsiėjo kalbėti apie būsimąjį Lietuvos likimą, aš nė per akimirką nepasvyravau, formuluodamas jį — Nepriklausoma. Iš to buvo pasidarę daug negerovės. Seimas suskilo, net Santara buvo atsimetusi. Visi vienan balsan ir labai išmintingai šaukė: kur tu su šiuo obalsiu eisi šiais laikais, ar į laikinąją Rusų vyriausybę ar į tarptautinį proletariatą? Aš tuos būsimuosius priekaištus buvau perregėjęs, nors tokių didžių pasekmių nebuvau atspėjęs. Vis delto jie man nesirodė pakankamai įtikinantys, kad būčiau galėjęs sustoti, to obalsio neištaręs. Širdies pakilime, tokiame, kokių reta susilaukti, aš šaukte šaukiau šaliai: kad ir niekas svetimas mums nepritartų, niekas nepalaikytų, šitą obalsį mes privalome mesti — saviškiams, ir tiems, kurie šiapus fronto, Rusijoje, ir ypač tiems, kurie anapus fronto, Lietuvoje, esti ir gal tiek yra suvaržyti, jog lygiai stačiai negali išsireikšti! Mes turime tam obalsiui sparnus pridirbti, idant jis per kliudytojų galvas nuskristų į Tėvynę ir ten sutvirtintų mūsų brolių dvasią. Sutvirtintų ir apibendrintų, sujungtų ir į veiksmą pastūmėtų. Tam tikslui kitokio obalsio aš nejutau, nes ir „visų šalių proletarai — jungkitės“ rodės visai nepakankamas tokiam didžiam tautos pakėlimui.

Nepriklausomybės obalsis betgi nebuvo mano išmislas, tik visos Tautos Pažangos Partijos, kuriai pritarė nepriklausomieji nepartiniai ir visi į dešinę nuo jos. Ir mūsų neapsirikta: Tėvynėje taip pat galvota ir jausta. Veikiai susidarė bendra vienoda atmosfera, kuri gana ūmai patraukė atgal ir atsiskyrėlius.

Obalsio būta neklaidingo. Kiek tikro, vos dabar tesuprantame, kai ir kraštutiniausieji politikos protestantai ėmė šaukti, kad nepasikliautume jokiomis galybėmis, nei vokiečiais, nei santarve, tik patys savimi. Ne kas svetimas iš šalies patikrina kam laisvę ir nepriklausomybę, tik patys sau. Kol pati tauta neims ko nors sopamai geisti, del to nerimti, niekas kitas iš šalies jai to neįkalbės.

Ir šiandien ką gi matome? Didžiausiam mūsų džiaugsmui ir pasididžiavimui plačioji mūsų liaudis ne tik supranta šį obalsį, bet ir atjaučia, mėgia ir jo trokšta įvykstant. Turėdama tiek daug susipratusią liaudį, taip aiškiai ir sąmoningai apsisprendžiusią, mes jau drąsiai galėjome pradėti kalbą apie Lietuvos visuomenę, ne apie vienus tautos žiedus-inteligentiją, kuri visados pralenkia visumą. Tauta drąsiai statė ko plačiausius planus, darė sunkius apsiėmimus, kad ir paskolą prisiimdama, ir tautos

valios vykintojus Eiropa laikė nebe prasimanėliais iš savęs, tik milioninės visuomenės reiškėjais. Su mumis Eiropa ėmė skaitytis ne del gudrios mūsų diplomatijos (diplomatų mes dar nedaug teturime), ne del mūsų karo galybės (jos tuomet dar visai neturėjome), bet už tai viena, kad tauta panoro būti nepriklausoma ir pati imasi visą atsakomybę už savo likimą.

Ir atskiros, jau seniau nepriklausomos tapusios valstybės ištiesė lietuviams rankas ir nebesidrovėjo pašaukti mus į bendrą Eiropos tautų šeimyną delto, kad išvydo mus jau ligi to priaugusius, ligi politikos nepriklausomybės pribrendusius.

Ir pikčiausi mūsų priešininkai, kuriems mūsų nepriklausomybės troškimai tai akis ėdąs muilas, nieko atvirai nedrįsta išsitarti prieš tą obalsį, kurs yra tiesiog šventas netiktai tautoms, bet ir kiekvienam atskiram žmogui.

Nepriklausomybės obalsis buvo ir yra tasai bendrasis vaistas, panaceum, griežtai visoms mūsų vidaus ligoms pagydyti, „ligomis“ vadinant partinius karščius ir kliedėjimus.

Nepriklausomybės obalsis nutraukė mus iš neįvykinamųjų utopijų ir neesamųjų chimerų į realybę. Tą obalsį pamėgę, mes, partijos, tarėme: mūsų siekimai garbingi, tik kas gi tuojau daryti, kad paklotume pagrindą visiems tiems mūsų siekimams? Bet kas lengvai suprato, jog tas pagrindas tai ir bus nėkieno kito nepaliečiama dirva, nėkieno, neužsėjama rugiagėlėmis, tik mūsų pačių javučiais užsėjama.

Nepriklausomybės obalsio mes visi ir kiekvienas skyrium užsigeidėm, kad mums jau nusibodo kitiems bernauti, kad nusibodo vien kitų valia pildyti, — kad mes savyje pajutome neraminantį mus iniciatyvos akstiną ir kurybos dovaną.

Lietuvis — kietas; tai ne gudas, su kuriuo galima „kalbėtis“ ir palenkti. Tokią mums šiais laikais duoda atestaciją lenkai, ir tai garbinga yra atestacija. Mūsų kietybė savo užsispyrimuose pasiekti savo tikslą tai ženklas brendusio vyriškumo, kuriuo draugas ir priešas gali pasikliauti. Kas iš to svyravimo bet vėjeliui papučiant? Nendrė tesvyruoja, kai ąžuolas temoka — lūžti.

Nenuliūskime, kad ir kaikas mums nepasisektų. Negigalima laukti, kad toks žygis žygiuojant, viskas eitų, kaip patepta. Kai kas turi pagirgždėti, kai kas ir sulūžti. Net jei mums kas iš šalies pakištų po ratais tokį rąstą, ant kurio visas vežimas apvirstų, mus prikels susipratusi mūsų liaudis. Ko neįveiks diplomatija švelnialiežuvavimu, tai pabaigs daryti liaudis — šiurkščiavimu, jei kitaip nebus galima. Liaudies valia neperlaužiama.

Tai tegu atmena mūsų nepriklausomybės priešai ir su tuo apsireiškimu skaitosi, kam miela yra ramybė, kas nori išvengti

ūmių perversmų ir net visuomeninių kataklizmų. Kai votis pritvinksta, geriau pradurk, lai išbėga, kas veržias laukan, nes kitaip supūdys visą kūną.

Vilniuje
1919.

Rusijos Lietuvių Seimo nutarimas.
(Priimtas dauguma balsų 1917 m. 3—VI).

Rusijos Lietuvių Seimas, sukviestas Petrapilyje 1917 m. geg. 27 d., posėdžiuose nuo geg. 27 d. iki birželio 3 d. svarstė Lietuvos politikos padėjimą ir žengdamas prie nepriklausomos demokratinės Lietuvos respublikos, kurioje turi būti pripažinta visiems be tautos ir lyties skirtumo lygios pamatinės piliečio teisės ir visiška tikėjimo laisvė ir atsižvelgdamas į tai,

1. kad prieš karą viena etnografinės Lietuvos dalis buvo Rusijos, o antra Vokios valdžioje;

2. kad Rusijos Lietuva per šį karą veik visa užimta vokiečių kariuomenės;

3. kad jos klausimas todel tapo tarptautinis ir bus rišamas Taikos Kongrese;

4. kad del užimtųjų per karą svetimos valstybės žemių yra nustatytas Rusijos Darbininkų bei Kareivių Atstovų Tarybos ir Laikinosios Vyriausybės pripažintas ir visiems apskelbtas taikos principas—taika be aneksijų ir kontribucijų, leidžiant pačioms tautoms spręsti, ko jos nori;

5. kad išskirstytoms tarp kelių valstybių tautoms pripažinta Eiropos ir Amerikos demokratijų sudaryti vieną politinį kūną;

6. kad Lietuva iki XVIII šimtmečio pabaigai turėjo savo atskirą politikos gyvenimą;

7. kad esant šioms aplinkybėms, metas Lietuviams įvykinti senus politinės laisvės troskimus ir, remiantis apsisprendimo teise, aiškiai visam pasauliui pasakyti, kaip jie savo likimą apsisprendžia, —

nutarė:

1. Visa etnografinė Lietuva privalo tapti neprikalusoma valstybė, nuolatinai neitralė.

2. Jos neitralumas privalo būti garantuotas Taikos Kongreso.

3. Taikos Kongrese turi būti Lietuvos atstovai.

4. Lietuvos valdymo būdą ir vidaus tvarką turi nustatyti sukviestas visuotiniu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu Steigiamasis Lietuvos Susirinkimas.

Rusijos Tautų Kongreso Kieve nutarimas.

(Vienbalsiai. Posėdžiauta 1917 m. rugsėjo 8—16 d).

Eidami iš to, kad kiekvienai tautai privalomos suvereninės teisės ir kad vyriausybė neturi teisės, kaip tinkama, tvarkyti sričių ir tautų likimą be jų sutikimo, suvažiavimas, išklausęs Lietuvių atstovų pranešimo:

1. kad visos Rusijos Lietuvių Seimas Petrapilyje 1917 m. birželio mėn. 3 d. tarė už suvereninės Lietuvių Valstybės sudarymą etnografijos ribose, kurios valdomąjį būdą turi nuspręsti Lietuvos Kuriamasai Susirinkimas, demokratingai sušauktas;

2. kad Laikinoji Vyriausybė, jau esant paskelbtai tautų teisei apsispręsti, savo dekretu pavedė Lenkų Likvidacijos komisijai evakuotąsias Suvalkų gubernijos įstaigas, nors į visas Valstybės Dumas tos gubernijos gyventojai, rinkdami atstovus išimtinai Lietuvius ir duodami raštus, reikalavo sugrąžinti autonominei Lietuvai Suvalkų guberniją, be tos dalies, kurios gyventojai norės būti prijungti prie Lenkijos;

3. kad užėmę bemaž visą Lietuvą, vokiečiai imasi dabar spręsti politinį Lietuvos būvį ir todel dabar yra tas momentas, kada ir Rusija turi parodyti, kaip ji žiūri į Lietuvių tautos teises, —

nutarė:

Atkreipti Laikinosios Valdžios domą į būtiną reikalą išleisti tam tikrą aktą, kuriame būtų pripažįstama Lietuviams teisė susidaryti suvereninė Lietuvos valstybė iš Rusijos ir Prūsų Lietuvos žemių ir iš Suvalkų gub. lietuviškosios dalies, prisilaikant apsisprendimo principo.

(Tautų Kongrese Kieve dalyvavo atstovai šitų Lietuvių organizacijų: Demokratinės Tautos Laisvės Santaros Partijos, Lietuvių Krikščionių Demokratų partijos, Lietuvių Demokratų Socialistų — Liaudininkų partijos, Pildomojo Rusijos Lietuvių Seimo Petrograde Komisijos, į kurią įėjo Tautos Pažangos P. Lietuvių Karininkų Sąjungos Centro Komiteto ir Smolensko Lietuvių Tarybos).

Lietuvių Konferencijos (Landtago) Vilniuje nutarimai

1917 m. rugsėjo 18-22 d.

Lietuvių konferencija, remdamos Lietuvos reikalais ir vaduodamos visuotinu Lietuvių siekimu, —

nutarė:

I. Liuosam Lietuvos plėtojimos reikalinga yra sudaryti iš jos nepriklausoma, demokratiškai sutvarkyta valstybė etnografinėmis ribomis su būtinai reikalingomis ekonominiam gyvenimui korektyvomis.

Lietųvos tautinėms mažumoms turi būti patikrintos tinkamos jų kultūros reikalams sąlygos.

Galutinai nustatyti nepriklausomos Lietuvos pamatams ir jos santykiams su kaimynėmis valstybėmis turi būti sušauktas steigiamasis Lietuvos Seimas Vilniuje, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.

II. Jeigu Vokietija sutiktų dar prieš Taikos Konferenciją proklamuoti Lietuvos valstybę ir pačioje konferencijoje paremti Lietuvos reikalus, tai Lietuvių Konferencija, turėdama omenyje, jog Lietuvos interesai yra normalinėse taikos sąlygose pasvirę ne tiek į rytus ir ne tiek į pietus, kiek į vakarus, pripažįsta galimu sueiti būsimajai Lietuvos valstybei, nepakenkiant jos savitam plėtojimos, į tam tikrus dar nustatytinus santykius su Vokietija.

Antrosios Lietuvių Konferencijos Stokholme nutarimai

(18—22 d. spalių m.).

Antroji Lietuvių Konferencija Stokholme išklausė pranešimo apie Didžiosios Lietuvos dalykus ir apie Lietuvių Konferenciją, rugsėjo 18—22 d. 1917 m. Vilniuje įvykusią, kurioje dalyvavo 220 atstovų, rinktų Vilniaus, Suvalkų, Kauno gubernijose ir šiaurėje Gardino gub., susipažino su Rusijoje ir Amerikoje gyvenančių lietuvių žygiais del Lietuvos laisvės ir vienu balsu visų konferencijoje dalyvaujančių atstovų nusprendė:

1. Pasiremdami rezoliucija, vienu balsu sudaryta minėtojoje Lietuvių Konferencijoje Vilniuje (rug. 18—22 d. 1917 m.), visa širdimi pritariame ir visomis pajėgomis remiame, kad:

„Liuosam Lietuvos plėtojimosi reikalinga yra sudaryti iš jos nepriklausoma, demokratiškai sutvarkyta valstybė etnografinėmis ribomis su būtinai reikalingomis ekonominiam gyvenimui korektyvomis. Lietuvos tautinėms mažumoms turi būti patikrintos tinkamos jų kultūros reikalams sąlygos. Galutinai nustatyti nepriklausomos Lietuvos pagrindams ir jos santykiams su kaimynėmis valstybėmis turi būti sušauktas steigiamasis Lietuvos Seimas Vilniuje, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas“.

2. Pranešame pasaulio valstybėms, kad ir istorinė Lietuvos praeitis ir demokratinis pasaulio vystymasis teikia Lietuvių

Tautai neatimamą teisę sudaryti išnaujo suverenę Lietuvos valstybę.

3. Pasiremdami tuo, kad a) minėtoji Lietuvių Konferencija Vilniuje (rugs. 18—22 d. 1917 m.) pareikalavo Lietuvos nepriklausomybės; b) kad dar anksčiau Rusijoje tebegyvenančių Lietuvių seimas, geg. 27 d. — birž. 3 d. 1917 m. Petrograde buvęs, kuriame dalyvavo 320 atstovų, rinktų visuotinu, lygiu, slaptu ir tiesiu balsavimu, tokios pat nepriklausomybės Lietuvos reikalavo; c) kad ir didžiuma Lietuvių, Jungtinėse Šiaurės Amerikos Valstybėse gyvenančių, per savo seimus ir memorandumais Lietuvos nepriklausomybės reikalavo; d) kad kariaujančios valstybės skelbia tautų paliuosavimo principą, — pareiškiam pasaulio valstybėms šitą Lietuvos Tautos sutartinai reiškiamą valią, jog jau metas atnaujinti Lietuvos valstybė ir primename kariaujančioms valstybėms, jog jau metas proklamuoti Lietuvos nepriklausomybė.

4. Pareiškiame pasaulio valstybėms, jog galutinai nepriklausomos Lietuvos valstybės sankcija ir jos įvezdinimas į pasaulio valstybių tarpą saverenėmis tarptautinėmis teisėmis tepriklauso Tarptautiniam Taikos Kongresui, kuriame turi dalyvauti ir Lietuvių tautos atstovai.

5. Remiame Lietuvos Tarybą, minėtos Konferencijos Vilniuje, rugs. 18—22 d. 1917 m. išrinktą, kiek jinai reikš ir vykins sutartinai Lietuvių tautos reiškiamą valią — atnaujinti Lietuvos valstybę — ir kiek jinai budriai sergės nepriklausomos Lietuvos idėją ir gins ją nuo kaimyninių valstybių ir tautų pasikėsinimo.

Kitas Antrosios Konferencijos Stokholme rezoliucijas ir kitų kraštų Lietuvių del nepriklausomybės nutarimus žiūrėk tos konferencijos „Memorandume Lietuvos Nepriklausomybės reikalu". 2-e L. Konferencijoje dalyvavo atstovai: 1. Didžiosios Lietuvos, 2. Rusijos Lietuvių: a) Lietuvių Draugijos n. d. k. š. Centro Komiteto, b) Vykdomosios Rusijos Lietuvių Seimo Komisijos (Petrapilyje), c) Lietuvių Karininkų Centro Komiteto, d) Tautos Pažangos Partijos, e) Demokratinės Tautos Laisvės Santaros Partijos, f) Lietuvos socialistų-liaudininkų-demokratų Partijos; 3. Amerikos J. V. Lietuvių: a) Am. Lietuvių Centralinio Komiteto, b) Tautininkų Demokratų Partijos; 4. Šveicarijos Lietuvių organizacijų; 5. Danijos; 6. Švedijos organizacijų.

Nepriklausomybės paskelbimo belaukiant.

(Generaliajam Lietuvos Tarybos Sakretoriui Dr. Jurgiui Šauliui).

Iš Stockholms Hospits hotelio man tesimato keturkampis kiemas, iš visų keturių šonų apstatytas aukštais namų mūrais.

Žemai jo dugnas, užkrėktas mažesniais trobesiais, ir vos keletas sieksnių neužimto pado. Gilu ir siaura. Engia dvasią.

1918 metų sausio mėnesies 8 diena *).

Tokia dargana, kokios šiemet dar nebuvo buvę šiame šiaurės krašte. Smulkios snaiguolės, verpetais sukdamosios tarp mūrų, miltais byra iš viršaus; kitos švirkščia aukštyn iš apačios, lyg kiemas būtų pasidaręs didžiulis kaminas, apačioje būtų kas pasistatęs milžiniškas dumples ir visa pajėga stengtųsi sugrąžinti dangui visa tai, ko jis neskundėdamas beria.

Šiandei sausio 8 diena.

Pilka, pilka, net tamsu. Reikia pasišviesti elektros šviesa, kad galėtumei rašyti; net mintyti: tamsoje aš nei savo minčių nematau. Ir Elektros man negana: aš trokštu, aš pasilgau — Saulės!

Tik ar ji bėra? Kiek tai jau dienų, kaip jos nė žymelės nebesimato; nebešvisteli, nei tekant, nei leidžiantis... Yra ji, yra! Neįtikinėkite manęs! Nes ji—turi būti, ta Šviesa, kuri gaivina ir ūpo duoda! Ji ištiks, nuramins Orą, prablaivins ir mano kiemelį, gilųjį kaminą. Nušvies, patvirtinkite! Jau aš gesiu Elektrą ir laukiu. Nuo vieno laukimo ir gilaus įsitikinimo jau man šviesiau ir Oro pilkumas nebetoks tirštas.

Šiandie sausio 8 diena.

Visa, ką matau, man šiandei simboliška ir reiškia tolimą mano Tėvynę. Pasaulis—šiandei man didelė didelė pilė. Valstijos—dideli dideli jos kvartolai. Lietuva—mažas mažas viename tų kvartolų kiemelis, apstatytas svetimais mūrais, prikrėktas visako svetima. Tačiau ji dar turi bent kiek laisvo dugno, kur kruta žmonės ir dirba—Laisvės šviesą; renkasi į tą dalį kiemo paskelbtų senovinę Krašto laisvę sugrįžus.

Lietuva, vėl nebepriklausoma, tai mano Saulė, duosianti man gyvybės ir ūpo. Lietuvos širdis ir galva, Vilnius, toli nuo manęs. Visdelto jo ir mano minčių ir jausmų vilnys nepalieka manęs nutolus, riša mano sielos substanciją su jų.

Jau aš jaučiu ateinančią mano Saulės, Tėvynės Laisvės, šviesą. Ji dar man nepašvietė, nes ir jos spinduliui reikia laiko erdvės tolybei perdurti. Bet eina jau, eina... Sveika gi, Šviesybe, kuri ir Vilčių srityje tebebūdama, jau laimini sielą!

Kam gi man reikia tos Laisvės? Ar aš žinau? Aš tesijaučiu be jos baigiąs vyti. Ir kam man teirautis? Argi teiraujas Augmuo, gerdamas Saulės šviesos? Yra Saulės—jis stamantrus, žalias ir tarpus; plačiai žydi, smarkiai kvepia, gausiai dera. Nėra Saulės—liūsta, nyksta, lėpsta ir — miršta. Sveikas — džiugina ir

*) Tą dieną buvo sumanyta paskelbti Lietuvą nebepriklausoma.

gaivina pasaulio pasaulį; menkas — tetinka po kojų pakrėkti ir sumindžioti.

Kiti Tautos Laisvės Saulės vietoje žada užsidegti, sako, dar skaistesnę Šviesą, Elektros Šviesą; Tautos Nepriklausomybės vieton padėti — atskirų žmonių laisvelę. Gerai ir tai; tik negana. *Mano* laisvė—*man* tešvies; elektros kriaušė — tėra skaisti mano kambarėlyje. O aš ištroškęs, kad visos atskirų piliečių švieselės, į vieną susidėjusios, sutvyskėtų tokia skaistybe, kad jos pašvaistę išvystų ir kraštas žemės. Man skaistesnis Saulės kamuolys, už Elektros kriaušę. Man brangesnė Lietuvos laisvė; nelaisvoje Tėvynėje—aš tik bejuostis, o ne—laisvas.

Yra ir gesytojų; netik iš šalies, bet ir iš vidaus. Kur gi nebuvę! Pasaulio gyvybė—dviejų sričių kova. Yra kova, tai yra ir kovotojų; kitaip kaip gi? Ašen lėpstu be Šviesos ir Šviesoje tegaunu, ko man reikia. Kurmiams gi ir šikšnosparniams šviesumas kenkia ir Šviesoje jie nieko nepasigauna. Tad ir kitiems Šviesos pavydi. O aš jiems tamsos nepavydžiu. Kas mano — mano; kas tavo—tavo. Gyvensiva katras sau savo prievolėje.

Tautieti, pirmasis Tautos Laisvės Pranaše! Į Tavo rankas įduodu šį mano jausmo žiedelių bukietą.

Stokholme.

Vaižgantas.

Drukować wolno.
Dnia 23.X 1919. Lipiński ppor.

